

מתתיהו זלצר

אהבה אמונה תקווה בטחון

מתתיהו זלצר

אהבה

אמונה

תקווה

בטחון

מתתיהו זלצר
אהבה אמונה תקווה בטחון

© כל הזכויות שמורות למחבר

הוצאת "מערכת" קיבוץ זליה 19239

ספטמבר 1995

הספר מוקדש באהבה
לאשתי מירל'ה ולבנותי

אבי

סדר העניינים

30	הכוס שנשברה	7	שורשים ובית
32	רופאים ומורים - אנשי מופת	7	משלוח המנות של אימי
33	זכות נדירה	7	מנהג מקומי
34	"ומה אם הבחור יברח?"	9	השביתה במפעל
35	חצי מזוודה ריקה - ולב מלא	11	פרידה - ללא שוב
35	שורשים	11	גילגוליו של מעיל
37	"זה לא הוא!"	13	פגישה במוסקבה
38	סוד הקסם	14	אהבה ממבט ראשון
39	מעשה בתינוקות שהוחלפו	16	צרות של אוספים
40	"כל המציל נפש אחת..."	17	הנותן מקבל תמיד
	לקבל או לדחות - זאת	18	קיבוץ גלויות משפחתי
41	השאלה!	18	דאגתה של סבתא פולה
42	אגף הילדים ברמב"ם		בזכות האהבה, הבטחון,
43	הקדשה של בית החולים	19	האמונה והתקווה
44	"גם רופא וגם סנדלר"	20	מיצוותיו של אדם חילוני
44	מתן בסתר		
45	"הנה, רותי שלך"	21	רופא בדרך
46	"אלוהים לא היה בעזרם"		לימודי רפואה בפרונזה
46	מעשה בברית מילה	21	שבקירגיזיה
47	בתו של האדמו"ר	22	על סיפון האונייה "הגנה"
47	שלומי ואחותו	23	עבודה כחובש
48	תורת הבדיקה	24	הגעגועים אל משפחתי
48	"העכברה" ניצלה		שומר ישראל לא ינום ולא
49	"זה כל מה שיש לנו"	25	ישן
50	חקור גם במופלא ממך!	27	מחובש כפרי - לחובש קרבי
50	"חטיבה" ממחלקת הפגים	28	המשך לימודי הרפואה
		30	לבוש "לכלל"

73	שובתים ובונים		דמעה "מיוחסת" ליד
74	גיבוש משפחתי	51	האינקובטור 1979
		52	הפג שנולד מחדש
75	במקלו ובסיפורו	52	רופא וידיד
75	שי מרופא לבנוני	53	שיחת טלפון יומית
76	חתן שחור לנסיכה לבנה	54	פורים "מדליק"
76	מקל במבוק מאפריקה		
77	תזכורת מכאיבה	56	אנשים בדרך
77	מזכרת משיחרור ירושלים		חברי, האיש בעל שבע
78	שי מאביו של נכה	56	הנשמות
78	מקל בן 150 שנה	57	פרעון "חוב"
79	הדובדבן שבין המקלות	58	הקשבה כרפואה
81	מתנה מידיד	60	"אני מחפשת בוס"
82	מקלו של הצליין	60	אמריקאי קטן-גדול
82	אוסף מקלות "שימושי"	62	ידידות שראשיתה ב"מגילת
83	מיסתור לחרב	63	אסתר"
83	מציאה מיקרית	65	לו הייתי רוטשילד
84	עדות לזוועות להצלה		פגישה עם רופא פלשתינאי
84	כך חולפת תהילת עולם	66	תחביבים ותבונת כפיים
85	גרמניה אחרת?	66	אולם חתונות ושמחות
86	מקל עם תעודת אחריות	67	פירוק והרכבה
87	ירושלים שבקוקז	67	כסא בעל יחוס
87	עדות ומזכרת	71	כורסה משפחתית
88	מקל חוזר ליורשיו	72	מטאמורפוזה לכיסא
89	"סימני" מקלות	72	ריפוי בעיסוק
90	אדם בצלם אל		

הקדמה

בשנת 1981 בהמתנה לניתוח לב פתוח בארצות הברית וברגעים של חשבון נפש, החלטתי לכתוב מכתב למשפחתי, שהסתכם בסופו של דבר ב-300 עמודים...

הכתיבה הזאת העלתה הרבה זכרונות עליהם לא סיפרתי עד אז לבני משפחתי: על נעודי בקישינב, על העלייה ארצה ועל שנותי כרופא. תוך כדי כתיבה נזכרתי בקוריוזים ובסיפורים שקרו לי במשך השנים והחלטתי לקבצם בספר זה.

איני מתיימר להיות סופר. כתבתי מן הלב ואת אשר כתבתי אני רוצה להעניק לאנשים קרובים לי ולחברים.

שורשים ובית

משלוח המנות של אימי

בחג הפורים הקפידה אימי לקיים מצוות משלוח מנות, וכל שנה הייתה אופה אוזני-המן, שטרודל ופלוודן, מכינה אגוזים מצופים בדבש וכן, חלה מיוחדת, "חלה של פורים", שהייתה גדולה במיוחד, קלועה באמנות ובחן ומלאה צימוקים.

את דברי המאפה הכינה אימי בתבניות מבעוד יום, בפתח התנור, והייתה אופה אותם למחרת. באחד מערבי יום חמישי לפני חג הפורים, חזר אחי יששכר עם חבריו מפעולה בתנועת ה"שומר הצעיר", לא עמדו בפני הפיתוי וגם היו רעבים ולא היססו לחסל בן רגע את כל דברי המאפה. בבוקר, כשקמו בני הבית משנתם החלה המהומה מי רוקן את כל התבניות? להיכן "נעלם" משלוח המנות לחג?! לבסוף, הודה אחי שושקה, שידו ויד חבריו היו במעל, ובאותה הזדמנות גילה לנו, שהיה נוהג דרך קבע לזלול את הריבות, שאימי הכינה כל קייץ ואשר היו מאוכסנות בצניצנות בעליית הגג. כך נפתרה תעלומת כפיות הכסף, שנעלמו מן המטבח; אחי לקח אותן כדי לאכול את הריבה שבצניצנות, אך לא העז להשיבן למקומן, והן נותרו תקועות בצניצנות הגדולות והריקות שבעליית הגג.

מנהג מקומי

רופאים רבים וטובים טיפלו באימי אך לא היה לאל ידם לעזור לה להתגבר על מחלת כיס המרה שלקתה בה, והיא נפטרה ביסורים קשים בגיל צעיר.

באותם ימים הייתי נער צעיר, כבן שתיים-עשרה, גבוה לגילי אך רגיש ופגיע ולא יכולתי לשאת את סיבלה. הרביתי לבכות במיסתרים, על-מנת שלא יראו את דמעותי.

בהלווייה השתתפה כל המשפחה, שבעת הילדים כולל הילדים הצעירים, ובזמן הקבורה שמתי לב לכך, שחרסים שנלקחו מעציץ שבור הושמו על עיני אימי מעל לתכריכים.

היה זה מראה קשה, במיוחד עבורי, וכששאלתי את רבי זלמן לפשר המנהג, הסביר לי: "כשאדם חי הוא רוצה את כל מה שהוא רואה, ועל-מנת למנוע זאת ממנו בעולם הבא מכסים את עיניו בחרסים".

לאחר מות אימי ישנתי עם אבי בחדר השינה של הורי, הזכור לי לפרטיו. אהבתי להיות בו, אולי מחמת הפחד שהפך עתה לפחד מוחשי ואולי בשל הגעגועים הכואבים אל אימי. אני זוכר את המיטות העשויות ברזל עם עיטורי פליז מבריקים ומצוחצחים, שעליהן היה פרוש כיסוי רקום ולצידן עמדו ארונות מגולפים מעץ אגוז ומראה גדולה שבה משתקפת אלי, עד עצם היום הזה, דמות אבי, הקושר בהקפדה את הקשר בעניבתו. חלומותי ודמעות נעורי נותרו ספוגים בכר הגדול שעל המיטה, בחדר השינה של הורי. צורף העיירה שאצלו עבדתי כילד קטן, עשה לי ולכל אחד מאחי, טבעת שעליה היה חרוט תאריך פטירתה של אימנו. כל חיי ענדתי טבעת זו כזכרון וכמזכרת לדמותה של אימי זיכרונה לברכה.

אחרי מות אימי בא אביה, סבא דוד, לגור בביתנו. באותם ימים לא נהגו לשכן אנשים זקנים בבתי אבות, ונמצא להם מקום בחיק המשפחה.

סבא דוד היה אדם כבד משקל, בעל זקן ארוך ולבן ומעין חייד היה נסוך על פניו גם כאשר התעוורר כליל ואפילו בעת שישן. הוא ידע את כל התורה בעל-פה, וכאשר התעוורר הייתי מוליד

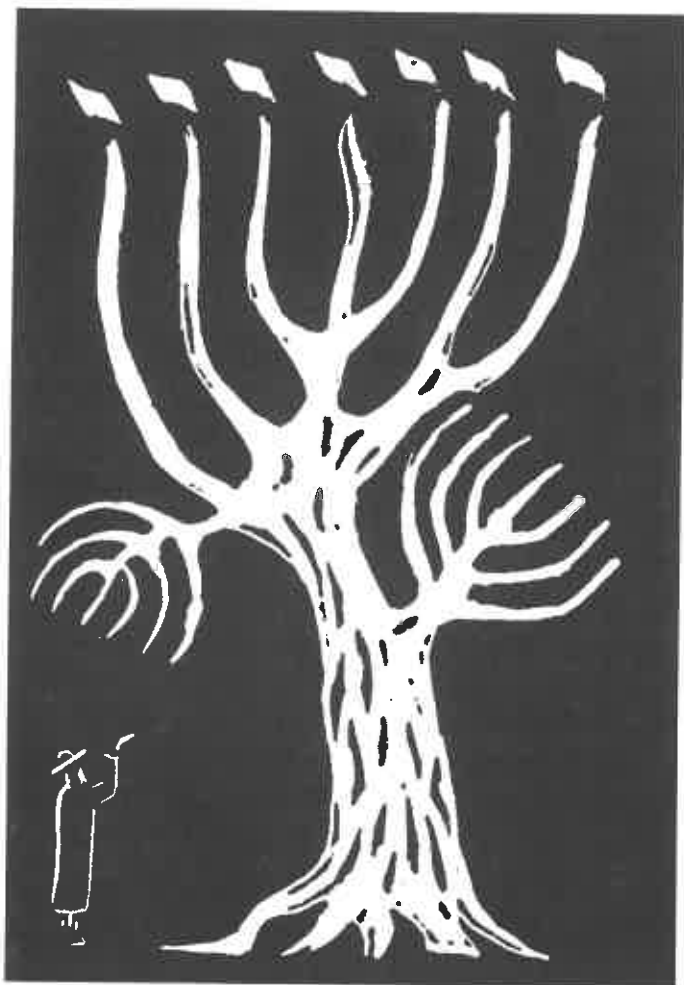
אותו לבית הכנסת לתפילת "שחרית" ולתפילת "מינחה".
משה, אחי, ואני היינו רוחצים אותו באמבטיה ולמרות גופו הכבד
עשינו זאת בכבוד ובאהבה.
לפני מותו קרא סבא דוד לכל אחד מהבנים והבנות שהיו בבית,
וכמו יעקב אבינו העניק ברכה לכולם.
הברכה שזכיתי לקבל מפיו מלווה אותי כל חיי, ואני מאמין שהיא
עזרה לי בימים קשים ובימים יפים: "ווי די ולסט געיין אונד ווי די
ולסט שטיין, לעולם די נושא חן זעין בה מענטשען". ובתרגום
לעברית: "בכל מקום שבו תלך ובכל מקום שבו תעמוד - תישא חן
בעיני הבריות".

השביתה במפעל

אחי ואנוכי היינו חניכים "שרופים" בתנועת ה"שומר הצעיר".
אמנם קיימים הבדלים ניכרים בתפיסת העולם בין בית אמיד
ומסורתי כשלנו לבין תנועה בעלת השקפת עולם סוציאליסטית
(כפי שהייתה השוה"צ באותם זמנים), אולם אני מאמין שהתשתית
הערכית של חיי מקורה בשני ערוצים אלה.

דוגמא לנאמנויות הסותרות ולבעייתיות הכרוכה בהן, ניתן למצוא
בסיפור הבא: לאבי היה בית חרושת גדול ליציקת ברזל וברונזה.
לאחר שחיים, אחי, בחן את תנאי העבודה במפעל, החליט שהפועלים
שלנו מקופחים, וללא היסוס אירגן אותם לשביתה כנגד ה"מנהל",
הלא הוא אבינו.

בשביתה כמו בשביתה, התנהל משא ומתן, ורק לאחר שהובטחו
השיפורים בתנאי העבודה של הפועלים, הם "הורשו" לשוב
לעבודתם.

תחריט: חיים זלצר

פרידה - ללא שוב

בשנת 1940, עם כיבוש בסרביה על ידי הרוסים, החל מסע טיהורים כנגד ה"אצולה הבורגנית". באחד הלילות הופיעו בביתנו אנשי לבושי שחורים וציוו על אבי להתלבש ולהתלוות אליהם. באותה עת היו בבית: אשתו השנייה של אבי, אחי, משה ואנוכי.

באותם רגעים של יקיצה פתאומית בלילה שליו, לא קלטנו את מלוא משמעותה של הגזירה. למחרת התברר לנו, שבאותו לילה נלקחו גברים רבים מבתיהם וביניהם גם דודי יוסף, אחיו של אבי, ושמיל, גיסו של אבי וגורלם היה כגורלו גרוש לגלות בסיביר. במשך שנים רבות ניסינו אחי ואני לעלות על עקבותיו של אבינו, אולם משום שהמלחמה תפסה את כולנו בדרכים-לא-דרכים ובשל פיזור של המשפחה לכל עבר לא הצלחנו לגלות מה עלה בגורלו. קרוב לוודאי שהוא, כרבים אחרים, נפטר בגלות בסיביר. אילו יכולנו לומר לו מילות נחמה, היינו מצביעים על שבע המשפחות שהקימו בניו ועל שמות ילדיהם, המנציחים את שמו וזיכרו.

גילגוליו של מעיל

בשנת 1941 ברחנו, משה, אחי, ואני מעיר הולדתנו והגענו לאודסה. באודסה פגשנו את אחינו חיים ובפגישתנו הקצרה הוציא חיים מהמזוודה הקטנה שהייתה ברשותו, את חליפת החתונה שלו ואת מעיל הפרווה של סבא דוד, ובהושיטו אותם לנו אמר: "קחו בגדים אלה, אולי תזדקקו להם בבוא היום, כי יהיה לכם קר".

דרכינו נפרדו ואנחנו המשכנו דרומה, במגמה להתרחק ככל האפשר מן החזית, וכך הגענו לסטלינגרד. במגרש ספורט גדול שבו כונסו אלפי פליטים שבאו מהמערב, פגשנו את גיסתנו, אשתו של אחי יששכר, כשהיא נושאת תינוק קטן בזרועותיה. באותו מגרש עמוס

פליטים גנבתי בפעם הראשונה והאחרונה בחיי. באישון לילה הבחנתי בכיכר לחם שהייתה מונחת ליד אדם, שהיה שקוע בשינה עמוקה, בצעתי את כיכר הלחם לשניים מחצית אחת השארתי ליד האיש הישן ואת המחצית השנייה חילקתי לכל בני משפחתי הרעבים.

על מנת להשיג מזון ולבוש לתינוק הקטן שמצאה גיסתי מכרנו את מעילו של סבא דוד. ידענו שהגרמנים הולכים וקרבים ושעלינו לברוח מהם הרחק ככל האפשר. הגענו לחוף נהר הוולגה ובעזרת חליפת החתונה של אחי, חיים, עלה בידינו לשחד את הקברניט של הספינה שהובילה אותנו צפונה.

אפשר לקבוע בוודאות, שה"מתנה" שקיבלנו מחיים באודסה, הצילה אותנו מרעב וקרוב לוודאי גם ממוות.

כפי שנודע לנו מאוחר יותר הגיע חיים לסיביר, ועד 1951 נותק הקשר עימו. משנה זו ואילך, הגיעו אלינו מכתביו שהוברחו לארץ להדסה אחותי, ומהם למדנו על קורותיו ומצבו הכלכלי והמשפחתי.

הוא חזר לצירנוביץ, ונולדו לו בן ובת, שגדלו והתחנכו על ברכי המשטר הסטליניסטי. ב-1967 הבאנו את חיים לביקור בארץ וחגגנו בבית את ליל הסדר כהילכתו, כפי שנהגנו לעשות בבית הורינו, בהתרגשות רבה ובהשתתפות כל האחים והאחיות לבד מרחל, שנפטרה.

שמחת פגישתנו המחודשת נקטעה כאשר חיים קיבל הודעה, שבתו נפטרה בבריה"מ, בעת לידת בנה אשר נשאר יתום וגדל אצל חיים אשר הגיע ארצה ב-1973.

פגישה במוסקבה

דודי שעה, אחיה של אימי נשאר במוסקבה, אבל אימי שהייתה עסוקה וטרודה כל הימים, לא סיפרה לי שום פרט על בני משפחתה.

כשהגעתי למוסקבה, לאחר מאמצים מרובים, הצלחתי לגלות את כתובתו של הדוד, והתברר לי שהוא מתגורר בבית דירות גדול בעיר.

הגעתי אל הבית, כשאני נרגש ומלא ציפיות לקראת הפגישה הנכספת, הקשתי בדלת ולא נעניתי. לחצתי על הפעמון מספר פעמים ועדיין לא נשמעה כל תשובה. לבסוף הבחנתי בזוג עיניים מפוחדות שהציצו בי דרך החריץ שבדלת וקול רועד שאל: "מה רצונך?"

"אני מתי זלצר, בן אחותך מלכה מקישינב", השבתי. לאחר רגע של דומייה נשמעה התשובה המפתיעה: "אין לי אחות בקישינב בשם מלכה", ושוב השתררה דקה של דומייה. נדמה היה לי ששמעתי לחישות מעבר לדלת, כנראה התייעץ דודי עם אשתו, ואחר-כך הפטיר: "טוב, תן לי סימנים". אמרתי לו: "שם אביך היה דוד, ואתה, נולדת במוגילוב פודלסק, אביך, סבי, נפטר בשנת ... ואימי, אחותך מלכה דוידובנה, נפטרה בשנת תרצ"ג, 1933.

"אלה מספיק סימנים", אמר דודי, ואז הוסרה השרשרת, הדלת נפתחה ואני הוכנסתי במהירות לתוך הבית. לאחר מכן הובהר לי, שהופעתי הפתאומית בלילה הגשום הבהילה את דודי ודודתי, שידעו על היביקורים' הלא צפויים של המשטרה החשאית, שאנשיה הגיחו לא אחת באישון לילה, על-מנת להוציא אנשים ממיטותיהם ולשלחם לסיביר, דרך שרבים לא שבו ממנה לביתם.

כמובן, שלאחר ששוכנעו דודי ואשתו, שאני דובר אמת, הם חיבקוני באהבה ובחום, כשהם פורצים בבכי חנוק ושקט. למדתי מפייהם, שעברו עליהם תקופות קשות ביותר. גיליתי שיש להם שני בנים

ובת, שעליהם לא ידענו דבר. אחד הבנים הגיע לעמדה חשובה במפלגה הקומוניסטית והתנכר לחלוטין להוריו וגם את הבן השני לא העזו להציג בפני. רק לאחר שדודי הזמין אותי לטייל בחוץ, משום שפחד שאכן "יש אוזניים לכותל", הבחנתי בדמות גבוהה שחמקה מחדר השינה אל המסדרון, היה זה בן דודי. הרחוב היה חשוך, ואני סיפרתי לשייקה, דודי, את קורות המשפחה ומה ארעה לאחותו, לאביו ולאימו החורגת, שאותם לא ראה שנים רבות, והוא סיפר לי על חייו תחת המשטר הקומוניסטי. פניו היו מקומטות וקולו עצוב, למרות שמחת הפגישה. כשחזרנו הביתה הכינה הדודה תפוחי אדמה מבושלים בקליפתם, הוציאה בקבוק וודקה וכך חגגנו, בצניעות רבה, את הפגישה הנרגשת. לאחר מכן ביקש אותי דודי לעזוב את ביתו, משום שחשש שמישהו אולי הבחין בכניסתי והלה עלול לדווח על כך למשטרה החשאית. תחושת הקור הצורב שהיכתה בי בצאתי מן הבית הכאיבה לגופי ולליבי.

אהבה ממבט ראשון

בשעת ערב הגענו, מספק קציניים, לבית הקפה "ארבל" שבטבריה והזמנו משקה חריף. ליד שולחן מרוחק מאיתנו ישבה משפחה ישראלית ועיני צדה את דמותה של הבת הצעירה, שהייתה לבושה בשמלת קטיפה כחולה.

נדמה היה לי, ואולי ראיתי מהירהורי ליבי, שאף היא זורקת מבטים לעברי.

לאחר היסוסים ולבטים רבים, אזרתי עוז, לקחתי נשימה עמוקה, ניגשתי לשולחן המשפחה וביקשתי רשות מהאם לרקוד עם בתה. שוחחנו ורקדנו לצלילי טנגו המתנגנים באוזני עד היום. חשתי שהנערה מתעניינת בי אך מרוב ההתרגשות שאחזה בי באותה שעה, איני זוכר דבר ממה שנאמר בינינו אז. הייתי מרוכז כל כולי

בריקוד ובנערה שלצידי. באותו ערב נפרדנו והלכנו איש לדרכו. הנערה, מרים, חזרה עם הוריה לביתם שבחיפה ואני חזרתי לחטיבה שלי בהר כנען. איני יודע מדוע, כנראה משום שחששתי לעשות צעד שייראה נועז בעיניה, לא העזתי לשאול את מרים לכתובתה.

הימים חלפו, בחזית שרר שקט ואני חשתי את מועקת הבדידות, ואת געגועי לנערה שאיני יודע את כתובתה. ניסיתי לאתר אותה והתברר לי ששלמה, השרטט של החטיבה, מכיר את אחיה ויודע את מספר הטלפון בביתה, (3935, מספר בן 4 ספרות בלבד. מכשירי הטלפון היו נדירים בחיפה של אותם ימים). שוב אזרתי עוז, התקשרתי למשפחת ברסלרמן? וביקשתי את מרים. שמעתי את אמה קוראת: "מרימלה, שיחת טלפון מבחור, עבורך", וחשבתי בליבי - היא רגילה בוודאי לקבל שיחות מבחורים רבים. בחורה נחמדה מבית טוב...

מירה ניגשה לטלפון ובתחילה לא זיהתה את קולי. "הקצין מטבריה", אמרתי לה, והיא נזכרה בי מיד. הירהבתי עוז בנפשי ושאלתי: "אולי נוכל להיפגש?" "אני לא נפגשת עם בחורים ברחוב", השיבה מירה. "אבל אם אתה רוצה אתה יכול לבקרני בבית הורי" ונתנה לי את כתובתה- רחוב יוסף הגידם 57.

בביקורי הראשון בביתה של מירה הייתי נרגש ביותר. הייתי מאושר להיות בביתה של הנערה ששבתה את ליבי, ובנוסף לכך הזדמן לי, לאחר שנים רבות, לסעוד בחיק משפחה חמה ומבוססת שעלתה לארץ בשנת 1924.

שנים רבות חלפו מאז, ואני זוכר כל פרט, כאילו קרה זה אתמול. את הצילצול בדלת הכניסה, את מירה שהמתינה לי בפתח והזמינה אותי לחדרה, שהיה צבוע בצבע ירוק. אני זוכר את כיסוי המיטה מאריגת יד בצבע חום, את השטיח הקטן ואת התמונה שהייתה תלויה על הקיר.

מירה שאלה אותי: "אכלת כבר?" ומייד הלכה להכין את הארוחה. קיוויתי שאזכה ל"ארוחה ביתית", לאחר הסתפקות בתפריט הצבאי הסטנדרטי, ולא ידעתי ש"צברים" נוהגים לאכול לארוחת הערב ביצים, עגבניות ולחם כמו בצבא!

אחרי ביקורי הראשון אצל משפחתה של מירה התרחשה פעילות גם מאחורי הקלעים. האם, פסיאלה, שהייתה אישה פיקחית, קלטה בחושיה שלבנתה מזומן "שידוך טוב". רבים מחבריה וידידיה של מירה נפלו במלחמה, ומאוחר יותר הסתבר שטיפלתי באחדים מהם ולצערי, גם השתתפתי בקבורתם.

מפגישתנו הראשונה ידעתי שמצאתי את הנערה שעימה ארצה לחלוק את חיי גם בעתיד. ידעתי - וחיינו המשותפים הוכיחו שלא טעיתי.

ואכן, אנו חיים באושר עד היום.

צרות של אוספים

בלוס אנג'לס היה לי קרוב משפחה בשם ארנסט, עורך דין בעל נכסים. ארנסט היה יליד אדינבורו. אביו יעץ לו ל"השקיע את כל כספו הפנוי ברכישה פיזית של קרקע בקצה העיר" - ואכן כך עשה.

בהיותי בשנת שבתון בלוס אנג'לס פגשנו משפחה עשירה ביותר, שהתגוררה בארמון של ממש, מוקף בחומה מכל עבריו.

ריצפת הבית הייתה מכוסה בשטיחים יקרי ערך, שהובאו במיוחד מפרס, וגאווה המשפחה היתה - אוסף נדיר של תכשיטים יקרים, ואוסף מקלות של גדולי עולם, בעלי ידיות של כסף וזהב. אנחנו התרשמנו שהעושר הרב והמרוץ המתמיד והמתיש להגדלת הנכסים החומריים - לא שימשו ערובה לחיי אושר.

יום אחד קיבלתי מכתב מארנסט, שבוצע שוד בביתו וכל אוסף התכשיטים הנדיר נגנב. הצטרפתי אל בני משפחתי בחיפושים אחר... אבני החן הגנובות וביליתי שעות רבות בשיטוט בשווקים. לאחר מאמצים רבים עלה בידינו למצוא חלק מחפצי הערך שנגנבו, וסייענו בכך לחשיפתה של כנופיית שודדים מזויינים, שפעלה באיזור לוס אנג'לס. נזכרתי בסבי, שניסח והגדיר מצבים ואנשים בחוכמת חיים עמוקה, ונהג לומר: "כשלאדם יש כסף רב הוא אינו ישן בלילות, כי הכר מסתובב מתחת לראשו, משום שהוא חושש מפני גנבים ושודדים, וכשלאדם אין כסף בביתו, הוא מתקשה להירדם והכר סובב מתחת לראשו, משום שהוא מוטרד ומודאג כיצד יצליח להאכיל את בני משפחתו ביום המחרת וביום שלאחריו!"

הנותן מקבל תמיד

באחד הימים הביאה גבי אפשטיין, ש"הלבישה" אותי בזמנו, בהיותי סטודנט, מתנה לאלישבע בתי - בובה יפה. הצעתי לאלישבע, שתבחר אחת מהבובות הרבות שהיו לה ותיתן אותה במתנה לאחד הילדים החולים במחלקת הילדים, והיא עשתה זאת ברצון ובשמחה. שנים רבות לאחר מכן הוזמנו לחתונה של אחד מבני דודיה. לפתע נעלמה אלישבע, וכשחזרה, שאלתי אותה היכן הייתה, השיבה לי: "הלכתי לקנות שתי מכוונות כביסה, אחת בשבילי ואחת עבור רותי, שלמדה איתי בפקולטה לארכיטקטורה". למשמע דבריה חשתי בחוט המקשר בין קניית מכוונת הכביסה לבין אותה בובה שנתנה אלישבע לפני שנים רבות - לילד חולה.

שמחתי, שבלא יודעין היא ממשיכה את מסורת הנתינה של מלכה, סבתה.

קיבוץ גלויות משפחתי

אברהם, אחיה של פולה, אמה של מירה, הגיע לארץ לאחר השואה. רוב בני משפחתו ניספו בשואה. כאן התמנה למנהל בית ספר בקרית ים. באותו בית ספר עבדה כמורה, לידיה, ילידת טוניס. בין השניים נרקמו קשרי אהבה, שהובילו לנישואין. כאשר הגיעה לידיה לבית החולים רמב"ם כדי ללדת את בנה, הצגתי אותה כדודה שלי, ועל כך נשאלתי בפליאה: "ממתי יש לך קרובים מטוניס?"

בת שבע, בתו של אברהם, נשואה ל"צבר", שמשפחתה חיה בארץ מזה דורות רבים, ואילנה, בתו השנייה, נשואה לבחור שהוריו עלו מעירק. בנו השלישי, דובי, נשוי לרחל והם גרים עם ששת ילדיהם בגוש קטיף. כשהגיעה רחל ללדת במחלקת היולדות, שוב תמה הצוות שלי... "ידענו שיש לך קרובים מטוניס ומעירק, אבל לא ידענו שיש לך קרובי משפחה מהודו" (רחל שחומת העור נולדה בהודו). "זו רק ההתחלה!" אמרתי. "התפוצה של בני משפחתנו, אם היינו מונים את כולם, גדולה ומגוונת פי כמה!"

דאגתה של סבתא פולה

בשנת חייה האחרונה ביקשה סבתא פולה להיכנס לבית אבות, ולאחר חיפושים מרובים מצאנו לה מקום במעון הרופאים. ריהטנו את חדרה ברהיטים המוכרים לה, הבאנו אותה למקומה החדש והרבינו לבקרה.

בימים הראשונים לשהותה במעון הביעה סבתא שוב ושוב את רצונה לעזוב את המקום ונימוקה עימה: "אני לא יכולה להיות כאן. כולם כאן זקנים!" נאלצתי להבהיר לה ש"בית אבות זה לא בית יולדות". במשך הזמן הסתגלה למקום, מצאה חברות ועיסוקים ורק טענה אחת נותרה לה: "בכל בוקר נותנים כאן לאכול ביצה וכפי שאני יודעת, בביצים יש הרבה כולוסטרול".

"בת כמה את?" שאלתי, והיא ענתה: "בת 85". "בגילך", הרגעתי אותה, "את יכולה לאכול אפילו שתי ביצים בכל יום, עד 120!"

בזכות האהבה, הבטחון, האמונה והתקווה

ב-1979, בדרכי לבית החולים, חשתי כאב חד בחזה. הגעתי מיד לחדר מיון, אך שוחררתי לאחר מספר ימים. ניסיתי להדחיק את הכאב, והעזתי לצאת לשנת שבתון בסטנפורד שבקליפורניה. פגשתי שם את ד"ר פופ, מנהל המחלקה הקרדיולוגית, אשר הציע לי לערוך, "לשם בטחון", בדיקות יסודיות.

את תוצאות הבדיקות ניסח במילים הבאות: "אדוני, הלב שלך סתום לגמרי! אתה חייב לעבור ניתוח דחוף!" אחרי תחושת ההלם והפחד, המתלווה להכרזה מעין זו, ידעתי שאין לי ברירה אלא להפקיד את ליבי בידי הצוות הרפואי. הייתי מעודד, במידה מסויימת, מן הידיעה שמדובר בצוות מיומן ביותר, שביצע כבר כ-300 השתלות לב וניתוחים לאין ספור. הניתוח נקבע לערב ראש השנה. יום לפני הניתוח הגיע לביקור קרוב משפחה שלי, תושב העיר, שאמר לי: "מתי, תאמין לי, הניתוח יעבור בשלום בזכות המעשים הטובים שעשית בימיי חייך. העיקר שתלך לקראתו בתחושת בטחון".

כאשר מילים נאמרות בנוסח הנכון בזמן הנכון יש להן השפעה עצומה! מילים אלה החזירו אותי לספרו של ד"ר נורמן קזינס, שאת עקרונותיו אימצתי כרופא וגם כחולה. קזינס גורס, שסיכויי החלמתו של חולה רבים וטובים יותר, כאשר הוא "מצוייד" באמונה, באהבה, בבטחון ובתקווה.

אהבה - הייתה לי בשפע ממירה ומכל בני משפחתי.
בטחון - קיבלתי מהסגל הרפואי.
אמונה - שאבתי מברכת סבא, שהייתה לי לנר מאיר כל חיי.
תקווה - ניטעה בי, ברגע זה, ערב הניתוח.

ביום השלישי לאחר הניתוח בא לבקרני המנתח, ד"ר נורמן, והבטיח לי שלאחר שישה ימים אשתחרר מבית החולים ויחד נציין את המאורע... מסעדה סינית. ואכן, ד"ר נורמן קיים את הבטחתו.

מיצוותיו של אדם חילוני

באחד מימי השישי, בשעות אחר-הצהריים, בעת שהייתי ממלא מקום מנהל בית החולים רמב"ם, צילצל הטלפון בביתי והודיעו לי שנפטר יהודי אמריקאי ואב בית הדין הרבני, הרב רוזנטל, רוצה לשוחח עימי. הרגעתי את הרב והבטחתי לו, שלא נבצע נתיחה בגופה והיא תועבר בשלמותה לארה"ב. לאחר שיחה זו הפכנו לידידים קרובים.

כשנולד נכדי הבכור תם, נזכרתי ברב והזמנתי אותו לטקס "פדיון הבן". התינוק הושם על מגש של כסף, כמקובל, כשעדים רבים נקהלים מסביב, ואז נשא הרב נאום, שהביך אותי במקצת, אודות "המצוות שקיים סבו של התינוק".

ידידי ובני משפחתי הופתעו לשמוע, שאדם לא דתי כמוני, זוכה לכך, שהרב מברכו על עשיית מצוות, ומי אני שאקבע הלכה בעניין זה?"

רופא בדרך

לימודי רפואה בפרוזה שבקירגיזיה

בשנה 1940, שבה כבשו הרוסים את בסרביה, השלמתי את לימודי בבית ספר חקלאי וקיבלתי הסמכה של התמחות בטרקטורים וברכב. אחי, משה, סיים את הטכניקום במגמת בניין והיה שרטט מעולה, אך עדיין לא הייתה לנו השכלה אקדמאית. יחיאל, אחינו הבכור, קרא לנו ואמר: "קינדערלך, בלי מקצוע קשה מאוד להישאר בחיים בכלל, ובתקופת מלחמה - בפרט. אם תלמדו ותרכשו מקצוע חיוני, גדולים סיכוייכם להישרד ולהישאר בחיים".

נסענו, אחי ואני, לפרוזה, בירת המחוז, עיר יפה מוקפת הרים ונחלים, וניגשנו לאוניברסיטה. נאמר לנו, שהמקצוע היחיד שניתן ללמוד שם הוא - רפואה. שנינו היינו בעלי נטייה למקצועות טכניים ומעולם לא חלמנו להיות רופאים ולכן חזרנו הביתה בידיים ריקות. בבית הופעל עלינו לחץ כבד, כולל הבטחה לתמוך בנו, ככל שניתן. באותה תקופה נרשמו לפקולטה לרפואה 1500 סטודנטים, משום שידוע היה, שקיים מחסור ברופאים בחזית ולימודי הרפואה קוצרו בשל כך, מחמש לארבע שנים בלבד. כך הפכנו בעל כורחנו, אחי ואני, לסטודנטים לרפואה. הכסף שהיה בידינו הספיק בקושי למחייה, וחיפשנו לעצמנו פרנסות נוספות. באחד משיעורי האנטומיה נודע לנו, שמחפשים סטודנטים לטיפול בגופות המתים, אשר שימשו לצורכי הלימוד, והיה צורך לשמר אותן בפורמלין, בתוך אמבטיות מיוחדות. התחלתי לעבוד בעבודה זו, קיבלתי תשלום טוב עבורה, אך היא הייתה כרוכה במאמצים פיזיים ונפשיים קשים ביותר. בין הגופות שהובאו היו גם כאלה

שנמסרו על ידי המשטרה החשאית, ובני משפחותיהם של הנפטרים לא ידעו דבר על גורל יקיריהן. גופות רבות אחרות היו של אנשים שמתו במחלות זיהומיות קשות וברעב. במשך הזמן זכיתי ל"קידום" והוטל עלי לנתח איברים שונים ולהבליט בתוכם את כלי הדם, את העצבים או את השרירים. עבודה זו דרשה סבלנות ודייקנות רבה, אך הייתה הרע במיעוטו.

הצפיפות והזוהמה במגורי הסטודנטים יצרו גן-עדן לכינים, ששרצו בהמוניהן ועברו בקלות מאדם לאדם. רוב הסטודנטים ה"מקומיים" היו רגילים לחברתם של פישפשים כאלה או אחרים, אבל לנו, "בני הטובים המפונקים", הייתה זו מציאות חיים לא מוכרת ומאוד לא נעימה. למרות כל המאמצים לא הצלחנו להיפטר מהייצורים הקטנים והמציקים הללו, שעד מהרה למדנו לזהותם לסוגיהם השונים. אבל אין רע בלי טוב. שני סטודנטים רוסיים הכריזו על תחרות של איסוף כינים: "כל מי שיאסוף 100 כינים וישמר אותן בבקבוק קטן - יקבל רובל", - הכריזו. כך הייתה לנו פרנסה נוספת.

בתנאים אלה סיימתי שלוש שנים של לימודי רפואה בקירגיזיה, הנמצאת סמוך לגבולה המערבי של סין.

על סיפון האונייה "הגנה"

עברו שנים ובהיותי על סיפון האונייה "הגנה", שהובילה 2700 עולים לארץ ישראל, בתנאי צפיפות איומה - שמעתי את השליח יהושע מדבר עברית. הייתי צעיר וחצוף ופניתי אליו: "אדוני מדבר עברית?"

והוא השיב לי: "כן חבר!" חשתי אי נוחות בשל המילה "חבר", שסימלה בעיני את ברית המועצות שממנה ברחתי, אך התגברתי

וסיפרתי לו שאני באמצע לימודי הרפואה שלי, כלומר, "רופא בדרך".

תשובתו הייתה: "על הספינה יש הרבה חולים, גם יחצי רופאי יכול להיות לנו לעזר". כך זכיתי לעשות "סטאז' מקדים" ולעבוד עם צוות מסור מאוד, למרות שהיו בו רק מעט אחיות, שהצטרפו לעזור למיספר רב של אנשים שנוקקו לטיפול רפואי. באחד הימים, בהם סער הים במיוחד, נולד באונייה תינוק, ששמו נקרא על שמה: "הגנה", הוא נרשם לא בתעודת זהות אלא על פיסת נייר קטנה בלבד. קשה להבין כיצד לא נשמעו תלונות באונייה, למרות התנאים הקשים מנשוא. רק קול בכיים של התינוקות נשמע, וייתכן שגודל המעמד ושאיפה העומדת להתגשם, הם שהיו "תרופות ההרגעה" של כולנו. במלחמות ישראל שמה של האונייה הוסב ל-20 והיא שרתה בחיל הים.

עבודה כחובש

בבואי לארץ התחלתי מיד לחפש עבודה, ובשל "עברי הרפואי" הופניתי למרכז קופת חולים, לחבר בשם ד"ר שוויג (שתקאי), שלימים היה ליו"ר קופ"ח.

מזכירתו הכניסה אותי לחדרו, אזרתי אומץ ואמרתי: "שלוס". למרות שהייתי נער גבה-קומה הרגשתי קטן ועלוב לעומתו. הוא היה בעל המישרה והמשכורת ובידו ניתנה היכולת לתת לי עבודה או למונעה ממני. למרות קומתו הגוצה וצליעתו, נראה לי כאדם גדול ומאיים. הוא לא הזמין אותי לשבת. בתחילה, הציע לי להיות סבל בנמל, אולי על סמך התרשמותו מחזותי החיצונית, אך למעשה, מצבי הפיזי היה גרוע ביותר והקלה שברוחות יכולה הייתה להפילני. לבסוף הוצע לי להיות חובש בכפר-חסידיים. נסעתי

מתל אביב לחיפה ושם הוחלט שאקבל השתלמות קצרה במרפאה המרכזית שברחוב "החלוץ". שכחתי לדאוג למקום לינה ולכן, במשך זמן מה, שימש לי צריף השומר כבית. השומר היה קרוב משפחה שלנו וקיבל עבודה באתר בנייה בחיפה. בצריף לא היו שירותים, ובתום הקייץ הלוהט קשה היה לישון, אך השומר היה אדם חביב וטוב ליבו חיפה על תנאי המגורים הקשים.

הגעגועים אל משפחתי

הפרק הראשון של היכרותי עם הישוב הוותיק בארץ החל עם בואי לכפר חסידים, בחורף 1946. המקום הפך לציון דרך חשוב בחיי: שם לימד אותי מאיר, מקיבוץ שער העמקים, לרכוב על סוס ושם היכרתי את נהגי האוטובוס והתקרבתי למסורת היהודית, אך שם גם חשתי בדידות איומה וגעגועים מעיקים למשפחתי, שנשארה מעבר לים.

המירפאה שלי הייתה ממוקמת על גבעה במרכז הכפר, ליד המחלבה, ושכנה בצריף ישן, שנדמה היה, שהוא קורס תחתיו בכל רגע. הדלתות והחלונות לא נסגרו היטב ורוב הזוגיות שנשברו - הוחלפו בדיקטים. כשהגעתי לכפר, המתינו לי בכניסה למירפאה מספר זקנים, שכן, דבר בואי כבר נפוץ ברבים.

הפקיד האיזורי, קידם את פני ואמר: "אני מקווה שתסתדר עם כל הנשים בכפר, הן לא רגילות לגבר במירפאה שלנו ובוודאי לא לגבר צעיר ויפה כמוך..."

ההשתלבות שלי ברכילות המקומית הייתה קלה ומהירה, משום שהקירות בין חדרי המירפאה היו דקים ועבירים לכל קול. באחד החדרים התקיימו טיפולים ממושכים, ליד מיתקן בצורת חצי חבית, אליו חוברו מנורות והוא שימש ל"טיפול בחימום חשמלי" לכאבי גב.

בעת השהות הממושכת בחדר זה קלחו להן השיחות, שחלקן הגיעו לאוזני, אם רציתי בכך ואם לא. היו נסיונות לשדך לי נערות מבנות הכפר החסודות וכמעט כל שבוע הוזמנתי אל אחת המשפחות ובדרך כלל הייתי גורם להן אכזבה... ידידות מיוחדת נרקמה באותה תקופה ביני לבין משפחתה של חנה בורובסקי. חנה הייתה אחות מעשית בעלת לב חם. הוזמנתי לקבלות שבת בביתה, אשר הזכירו לי את המפה הלבנה ופמוטי הכסף, ואת הנרות שהדליקה אימי בימי ילדותי הרחוקים - זכרונות שהפכו עתה לגעגועים כואבים.

הבדידות הייתה קשה ומכאיבה במיוחד באותם לילות, שבהם נותרתי לישון על ספת הטיפולים הצרה שבמירפאה, כשאני מתכסה בשעוונית בלבד, וטיפת הגשם שחדרו מבעד לגג הדולף מרטיבות את גופי וזולגות על פני.

שומר ישראל לא ינום ולא יישן

(מתקופת היותי חובש בכפר חסידים 1947)

החובש: כך מכונה הוא בפי כל תלאות המלחמה הביאווהו עד הלום. עובד הוא במסירות ונושא בעול עומד הוא על משמרתו בלילה כמו ביום.

והנה ליל חורף זוועות, רוח גשם וקור ואי שם בכפר שוכב תינוק חולה והרופא - זריקות פניצלין פקד לעשות והטיפול - ביום ובלילה כל 4 שעות. ובליל סערה זו, עת כל היקום בשנתם שקועים הולך לו החובש בקצה הכפר לעשות זריקות פניצלין

ומרחוק, לאור הירח נוצצות מצבות דוממות,
אך איזו תוגה בלב מטילות קברות המתים.

זכרונות נוראים מימים עברו
שם הרחק, הרחק מעבר לימים
נשארו הכי קרובים הכי יקרים
לנצח... לנצח נצחים...

אך אין זמן לחשוב
חיש תפקידו למלאות ומהר
ולאור הדל של הנר יעשה לתינוק הזריקה
ובלב ההורים יכניס אורה, יטע, תקווה

הכל יעבור, הילד יבריא במהרה
אך בלב ההורים עדיין מנקרת השאלה
הכנים דבריו או גדולה הסכנה?
אך - למחרת, מתקיימת הנבואה.

למחרת הילד הוטב לו.
ההורים לא עוד שמרו את מיטת בנם
אמא לעבודה, אבא לעמדה.
כי גדולה עכשיו בישוב הסכנה.

לשמור על הנפש והרכוש על כולם החובה
והחובש זה שכרו:
ראה במו עיניו, במקום עצב ויגון
אורה ושמחה אושר במשפחה.

ועוד שכר ברצוני להעניקו
ולספר עוד פרט לשבחו:

ועדה לכך הייתי אני החולה -
ממשמרתו לא מש לא ביום ולא בלילה.

וגם בערב שבת לא אמר די.
כשכולם בהכנות לשבת עסוקים
ובליל שבת במסיבת רעים מבלים
או לשכב במיטה מקדימים

מעמל השבוע לנוח
והחובש בכל אלה את חוליו לא שכח
תמיד מוכן הוא לעזור ולהקל לחולים
אף לפנים משורת הדין...

חנה בורובסקי כפר חסידים 28.12.1947.

מחובש כפרי - לחובש קרבי

ב-15.5.1948 גוייסתי כחובש לחטיבת "כרמלי".

מלחמת השיחרור הייתה, בעצם, המלחמה השנייה שלי, ולמרות
הנסיבות השונות - עלו בי מחדש סיוטי מלחמת העולם השנייה,
שאותם חוויתי בימי ילדותי ונעורי. מוניתית לתפקיד חובש החטיבה
והמעבר מחובש כפרי בימי שלום לחובש לעת קרב, האחראי
לחיייהם של חיילים רבים - היה מעבר מהיר וקיצוני ביותר.

הלחץ הפיזי והנפשי היה עצום ולעיתים הירהרתי, האם הכובע
שעל ראשי, הכובע הצבאי בעל המצחייה הרחבה, אינו גדול מדי?
ושמא עלי הזית שקיבלתי כסגן משנה, ללא קורס קצינים, כבדים
מדי על כתפי? אפילו חברי הקרובים לא ידעו שאני עולה חדש,

בודד בארץ ואכול געגענועים לבני משפחתי. הם ראוני כ"צבר" וכחובש מנוסה ובטחו בי, וכנראה שעובדה זו עודדה אותי ונטעה בי בטחון.

באותם ימים פגשתי את מנחם מקרית אתא, חובש קרבי אף הוא, שהפך ברבות הימים לאחד מטובי חברי.

המשך לימודי הרפואה

עם סיום המלחמה התחלתי את לימודי במחזור הראשון של בית הספר לרפואה בירושלים. הסטודנטים נבחרו מכל יחידות צה"ל על ידי די"ר שיבא.

מעונות הסטודנטים ברחוב ממילא 22 נשקו לגבול הירדני, ורק קיר פח ישן ומחורר הפריד בין ירושלים העברית לבין שער יפו - האיזור שהיה בשליטה ירדנית. בלא מאמץ מיוחד היינו יכולים לשבת בחדרנו ולראות דרך הקיר את הילדים הירדנים המשחקים, את הנשים רעולות הפנים וכמובן, את חיילי הליגיון ששמרו על החומות. מים היינו מביאים מבורות שהיו בחצר. התנאים הללו לא מנעו מאיתנו ללמוד יום ולילה בחרות ובאוירה טובה.

בקרב הסטודנטים היו יוצאי גלויות רבות וילידי הארץ.

בצד לימודי הרפואה, התקרבותי באותם ימים לתרבותם של יוצאי עדות ישראל.

תחריט: חיים זלצר

לבוש "לכל"

במורד רח' יפו בירושלים גרה משפחה שעלתה מארה"ב. אם המשפחה, הגברת לוין אפשטיין, הצטיינה בעשיית מיצוות.

את לימודי הרפואה התחלנו בתקופת "הצנע" וגב' לוין אפשטיין קיבלה מאמריקה חבילות של בגדים משומשים, הייתה דואגת לכבסם ולאכסנם בחדר מיוחד בביתה. לנו, לאותם סטודנטים שלא השתייכו ל"אצולה" הישראלית האמידה, לא היו בגדים שיכלו לשמש תחליף למדים, שאותם פשטנו עם שיחרורנו מהצבא, ולכן, נענינו להזמנתה של גברת אפשטיין ובאנו לביתה כדי לבחור בגדים שיתאימו ל"מעמדנו" כסטודנטים לרפואה.

בתחילה התביישתי להימצא במעמד של מעין מקבל נדבה, אך לאחר שהתייעצתי עם משה אחי, החלטנו להצטרף לחבורת הסטודנטים ש"הסתערה" בהתלהבות רבה על החדר גדוש הבגדים. למרות אי הנוחות שבמעמד זה וה"פוגרום" שהשאירו הסטודנטים אחריהם, כשחטפו מכל הבא ליד, יצאנו בסופו של דבר, משה ואני, כשאנו מצויידים במעילים חמים שהתאימו לקור הירושלמי.

גם כרופא זכיתי ליהנות ממעשי הצדקה של גברת אפשטיין, שנהגה לאסוף צעצועים ולהביאם למחלקות הילדים בבתי החולים. חווייה אמיתית הייתה, לראות את שמחת הילדים שחיבקו את הבובות והדובונים. רוב הילדים היו יוצאי תימן, עירק צפון אפריקה, ובביתם לא זכו ליהנות ממשחקים וצעצועים מעין אלה.

הכוס שנשברה

בשלב מסויים הרגשתי שתנאי החיים במעונות הסטודנטים מקשים עלי ללמוד כיאות ולכן נעניתי לפנייתו של סטודנט בשם מיכה, שהציע לי חצי חדר ברחוב החרות 20. מיכה אמר לי, שבחדר יש

מים ואפילו אמבטיה וסיפר, שבעלת הבית היא אלמנה שבעלה נהרג בעומדו בתור ללחם בירושלים הנצורה, והיא נשארה עם שני ילדים קטנים.

מיכה היה בן למשפחה של עולים חדשים, אשר הכירו את משפחתי מקייבנה והיה "טיפוס" מיוחד במינו. קנינו כוסות לציחצוח שיניים, והכוסות שימשו לנו גם לשתיית תה. בוקר אחד שמעתי קול מפץ זכוכית מחדר האמבטיה ולאחריו נשמע קולו של מיכה: "מותי, הכוס שלך נשברה!" מיכה קיבל חבילות מזון רבות ממשפחתי האמידה, שנרתמה לסיפוק צרכיו, אולם הוא לא חש כל צורך לשתף את שותפו לדירה בתכולתן המתוקה והמשביעה של חבילות אלה. לא אחת, כשהייתי רעב מאוד, הייתי יוצא מהבית "לטייל", כדי שלא אצטרך לחזות במיכה המשביע את רעבונו במטעמים שבחבילות.

לפעמים הייתי מרשה לעצמי לאכול ארוחת בוקר בדרכי ללימודים. הייתי קונה ב"תנובה" לבנייה בגביע זכוכית ולחם שחור, וכאשר היה לי מעט כסף הוספתי לתפריט זה גם חביתה עשוייה מאבקת ביצים.

ארוחת הצהריים הייתה חגיגה אמיתית! אכלנו בחדר האוכל של עובדי בית החולים "הדסה", וזכורה לי לטובה מחלקת מנות בשם מלכה, ששמה היה כשם אימי, ואולי הייתה צדקת כמותה. מלכה נהגה לתת לי מנה כפולה, משום שידעה שאין לי בית, אין לי הורים ואין לי כסף. היא הייתה שמה בצלחתי קציצה ועליה תפוחי אדמה ומעליהם קציצה נוספת, וכך הצלחתי לשמור על רמת שובע סבירה עד למרת בבוקר, כי ארוחת הערב שלי הסתכמה בכוס תה בלבד.

רופאים ומורים - אנשי מופת

כאמור, נמניתי על אותם סטודנטים, שזכו לקבל הכשרה מקצועית וחינוכית ברפואה, מקבוצת אנשים שהיו מטובי הרופאים בארץ וחלקם היו בעלי שם עולמי. היו ביניהם בני העלייה הראשונה והשנייה, יוצאי גרמניה ואנשים נוספים. מה שאיפיון אותם ואיחד את כולם הייתה הגישה האנושית, שאותה ניסו להנחיל לתלמידיהם, והיא: יש לעשות כל מה שניתן, על מנת לתת לחולה טיפול רפואי טוב, אך אסור לשכוח, לעולם, שהסטודנט הוא קודם כל בן-אדם!

באותם ימי בראשית, לא היו, אמצעי המחשה בבית הספר לרפואה במקום זה היו יוצאים לשטח עצמו. לדוגמא: מורנו לרפואת ילדים, שמעון ברמן, אהב לשתות קפה במקום שנקרא "קפה פת", ובחר ללמד שם את שיעורי התזונה שלו על רקע "תפאורה אמיתית". פרופסור גרושקה לקח אותנו ל"תנובה", על מנת להמחיש לנו תעשיית מזון נקי-מה. באותו הקשר, היינו נוהגים לבקר במאפיית "אנגיל", על מנת לראות במו עינינו כיצד אופים לחם, והיינו מגיעים עם פרופסור רוטנברג למוסדות ילדים, לפנות בוקר, כדי לצפות בתולעים היוצאות הישר מהישבנים הזעירים. ואם לא די בכך, פרופסור זגר היה נוהג להביא אותנו לבית החולים למצורעים, לשיעור מאלף ברפואת עור. המגע הישיר עם המציאות, בלווית ההסברים בזמן אמת ובמקום הרלבנטי, סייעו להפעלת כל חושינו ותרמו להבנה טובה ומהירה של נושאי הלימוד השונים. הישגי התלמידים היו טובים למדי ולבית-הספר לרפואה בירושלים יצאו מוניטין בעולם כולו.

זכות נדירה

יום אחד נתבשרתי, שהוחלט לערוך חילופי סטודנטים עם אוניברסיטה בארה"ב. צריך היה לבחור שני סטודנטים למטרה זו. באותה עת כיהנתי כיו"ר אגודת הסטודנטים והוטל עלי לכנס אסיפה, שבה יבחרו את המועמדים לנסיעה הנכספת. ד"ר קמרס, מזכיר הפקולטה לרפואה, היה אחראי על הפרוייקט והסביר לי, שהמועמדים צריכים להיות בעלי הופעה ייצוגית, עליהם להיות תלמידים טובים, בעלי נימוסים נאותים וכמובן, לדעת אנגלית. האסיפה הייתה סוערת ולאחר ויכוחים וצעקות הורכבה רשימה ארוכה של מועמדים. שמי הוכנס לרשימה, כנראה משום שהייתי יו"ר האגודה.

הגיע "יום הדין", שבו היה עלי להתייצב בפני הוועדה הבוחרת, שכללה אחדים ממורי ביה"ס לרפואה ואת מזכיר ביה"ס. החלטתי להופיע בפני הוועדה כשאני לבוש במדי צה"ל, משום שלא היו לי בגדים מתאימים וגם בשל הסימליות הקשורה למדים אלה.

המתנתי בחוץ חיוור ורועד מהתרגשות, מפחד ומדאגה לבאות... לבסוף, הוזמתי לראיון, שבו נשאלתי שאלות רבות, חלקן באנגלית. מכיוון שמעולם לא למדתי אנגלית, שיננתי לפני הראיון מספר מילים בסיסיות, הנחוצות לניהול שיחה של יום-יום, בתקווה שאותיר רושם מתאים בקרב חברי הוועדה. שכחתי שד"ר קמרס, חבר הוועדה, הוא אנגלו-סקסי במוצאו והאנגלית, כמובן, שפת אימו.

השאלות הראשונות שנשאלתי היו קשורות לקורות חיי ולמקצוע הרפואה, ועברתי אותן בשלום, ואז שאל אותי ד"ר קמרס באנגלית: "איך האנגלית שלך?" "בינונית", עניתי לו בבטחון בלתי מוסבר. הצלחתי להיחלץ בשלום מ"מלכודת" זו.

לאחר כמה ימים של המתנה דרוכה הוזמנתי אל ד"ר קמרס, והוא אמר: "נבחרו שני סטודנטים, הראשון - חיים ויינברג, 'צבר', יליד ראשון לציון, והשני, מתתיהו זלצר, עולה חדש מקישינב וחייל משוחרר", הוסיף בהדגשת יתר. ליבי החסיר פעימה... קשה להאמין!!!

ההתרגשות הייתה עצומה, גם בגלל מה שעברתי עד אותו רגע וגם בגלל מה שציפה לי בהמשך. הרגשתי, שנפלה בגורלי זכות נדירה לייצג בשליחותי את הסטודנטים העבריים בארץ, את העולים החדשים, את חיילי צה"ל ואת משפחת זלצר, שאת רוב בניה לא פגשתי שנים ארוכות. קשה היה לחלום על זכות גדולה מזו!

"ומה אם הבחור יברח?"

בני משפחתה של מירה התנגדו בתחילה לנסיעה. מירה עצמה, חששה שלא אשוב לארץ - לאחר שאטעם את מנעמי החיים בארה"ב. חששה זה היה מבוסס למדי, כי באותם ימים ירדו רבים מן הארץ (בניהם - דודתי ציפורה ודודי משה, שהיה נתין אמריקאי, דבר שהקל על קליטתו בארה"ב).

אני הייתי נחוש בדעתי שלא לוותר על ההזדמנות הנדירה והיקרה שנפלה בחלקי ועל האפשרות לפגוש את בני משפחתי שהתגוררו בארה"ב, שאת רובם לא היכרתי כלל, ובעיקר, הייתי נרגש מן הסיכוי לראות מקרוב את חידושי הרפואה המודרנית שבתי החולים בארה"ב הצטיינו בהם. הוחלט שיש לשבור צלחת אירוסין "לפני שהבחור יברח", כדברי קרוביה של מירה.

לפני קיום הטקס ניסה סבה של מירה לערוך "תחקיר" אודות ייחוסו של החתן המיועד. סבא בריש התגורר בתל אביב, והוא החל לחקור ולדרוש בין ידידיו הקשישים, שהיו פוקדים את הספסלים בגנים הציבוריים, האם שמעו דבר-מה על משפחת זלצר מקישינב.

אחד מהנשאלים סיפר לי לשמחתי, שנולד בקישנב ואמר לי מיד:
"דוס אזו אי פיינע מישפוחע", כלומר: "זוהי משפחה טובה מאוד".
האיש שפגש בגן מאיר היה - אחי הבכור.

חצי מזוודה ריקה - ולב מלא

ההתארגנות לנסיעה המיוחלת הייתה מהירה. הוציאו לי פספורט שעליו נכתב, שאני חסר נתינות. גיסי פרץ, בעלה של אחותי רחל, נתן בידי ערבות בנקאית, מירה ציידה אותי במכתב, שבו היא מצהירה, שאני עומד לחזור לארץ כדי להינשא לה - כי זה היה תנאי חשוב לקבלת ויזה.

קיבלתי מכתב המלצה ממורה בית הספר לרפואה והזמנות מבתי חולים בארה"ב. תפרו לי "חליפת ייצוג" (שאח"כ התברר, שבארה"ב היא כבר מאוד לא אופנתית) וכך עליתי למטוס, אחוז בידי מזוודה חצי ריקה, ובלב מלא גאווה.

שורשים

פגישתי עם בני משפחתי, שהמתינו לי בשדה התעופה, הייתה קולנית ומרגשת. את הדוד יוסף נמוך הקומה, זיהיתי לפי התמונות. יוסף חיבק אותי באושר ואמר: "סוף סוף זכיתי לראות מישהו ממשפחתה של אחותי, מלכה'ה ז"ל! בני המשפחה היו לבושים בבגדי חג וכולם חיבקו אותי ונישקוני שוב ושוב, והאחיניים הצעירים שלי אמרו: "הוא נראה בדיוק כמו סבא שלנו כשהיה צעיר". הייתי אז בן 27, ושערות שיבה בודדות היו שזורות בבלוריתי השחורה - תורשה משפחתית.
משדה התעופה הגענו לביתם של דודי יוסף ודודתי אסתר. הבית קושט לקראת בואי.

"לפני שסוגרים את החנויות עלינו למהר למספר מקומות", אמר דודי יוסף.

נלקחתי לספר, בגדי כובסו וגוהצו ונעלי צוחצחו. בכל מקום הציג אותי דודי: "זהו בן אחותי הצעירה מרוסיה, שלא ראיתי אותו אף פעם", ופניו זרחו מאושר ומגאוה.

בערב נהייתי מארוחה שטעמה היה כטעם מאכלי ילדותי הרחוקה. הסבנו סביב לשולחן הגדול וכל היושבים האזינו לסיפורי על קורות בני משפחתנו ברוסיה. במרוצת הזמן, הזמין יוסף את כל בני המשפחה המסועפת, לפגוש את מתתיהו, בן אחותו, שהגיע מהארץ.

וכולם הגיעו! דוד יוסף היה אהוב על כולם, אם משום ליבו הנדיב ואם משום שסייע לכולם בקליטתם בארה"ב.

באו בנותיו של יוסף, פרל ודורותי עם משפחותיהן, בניו של דודי יענקל, מוריס ויששכר, באו בני הדודים בֶּפֶן ועוד ועוד. ואני - לאחר תקופת בדידות ארוכה בארץ ולאחר שהתייתמתי מאימי בגיל צעיר ונפרדתי באכזריות מאבי בנעורי, הרגשתי שיש לי, לפתע, משפחה גדולה, חמה ואוהבת.

פגישת המשפחה משפחת טבנצ'יק (משפחת אימי), התקיימה בתיאטרון היידי שבשדרה השנייה. הוזמנתי לבמה והוענקה לי צלחת כסף שעליה חרוט: "למתתיהו זלצר מהמשפחה בניו-יורק".

פתאום היו לי שורשים, שניתן היה לראותם ולגעת בהם. יום אחד המתנתי בקרן רחוב בניו-יורק ולפתע נעצרה לידי מכוננית שמתוכה הציץ אלי איש שלא היכרתי אותו, שקרא: "היי, ג'ורג'!" "שמי אינו ג'ורג'", ניסיתי להעמידו על טעותו, אך הוא בשלו: "ג'ורג'! יש לי חליפה אופנתית בשבילך!", לא כמו החליפה המיושנת שאתה לובש!"

נחלצתי ממנו ואחר כך הסתבר לי, שזו שיטה מקובלת בארה"ב, "להתלבש" על עובר אורח תמים.

סיפורתי על כך לדורותי, בת דודתי, שהחליטה מיד שהגיע הזמן להלביש אותי כאדם מן הישוב. נכנסנו לחנות בגדים יוקרתית בשדרה החמישית, ושם הולבשתי מכף רגל ועד ראש: תחתונים, גרביים, גופיות, חולצות, מכנסים, חליפה מפוארת, מעיל גשם מגברדין וכובע רחב-שוליים.

לבסוף קנינו מזוודה, שלתוכה הוכנסו כל החפצים היקרים. לא חשתי בנוח לגבי מבול המתנות שהוצפתי בהן, אך עם זאת שמחתי לזכות בלבוש אופנתי, שהיה חיוני עבורי, מאוחר יותר, כחתן בארץ.

"זה לא הוא!"

בתקופת שהותי בארה"ב, ידעתי שעם שובי לארץ יתקיים טקס הנישואין שלי ואקים לי בית משלי.

רשימת הקניות שמירה שלחה לי הלכה והתארכה ולי היו \$100 בלבד, ולכן, כל המשפחה התגייסה לקניית המתנות עבור החתן המיועד.

דורותי קנתה לנו מערכת סכו"ם מוכסף, פרל - סירי בישול ובעלה של דורותי נתן לי ערימה גדולה של ספרי רפואה ישנים, שמאוחר יותר הבנתי שיש להם ערך היסטורי בלבד...

תאריך שובי לארץ נקבע ל-22.12.50, ותאריך החתונה ל-4.1.51. הפרידה בשדה התעופה הייתה נרגשת ביותר, וכל אחד מבני המשפחה הביא "עוד מתנה קטנה לחתונה".

לא ידעתי כיצד אשא את כל המשא הבלתי צפוי שהומטר עלי ברגע האחרון. אחדות מהמתנות הכנסתי לכיסי המעיל, אחדות דחסתי למזוודות התפוחות וחלק אחזתי מתחת לזרועי.

הדוד יוסף שלח זוג נעליים לאחי, משה, וכל אחת מהן נדחפה לאחד מכיסי מעילי וידידת משפחה שלנו החליטה לשלוח לאחיה,

שגר בחיפה, מטריה גדולה (לא מתקפלת) וכובע, וכך נראיתי בעלותי למטוס: על ראשי שני כובעים, שלי ושל מר קרוליק מחיפה, אחת מידי אוחזת במטריה שאליה נקשר נקניק ארוך, שכן דודי מוריס הביא ברגע האחרון, נוסף לבונבוניירה גדולה ומפוארת. בקושי הצלחתי לעלות על מדרגות המטוס, ובוודאי שנבצר ממני להשיב לניפנופי הפרידה של בני משפחתי.

הסתבר, שאותה טיסה הייתה אירוע לאומי ממש. זו הייתה הטיסה הראשונה של מטוס מדגם קונסטיליישן, שחברת אל-על הטיסה מארה"ב לארץ. שר התחבורה דאז, דוד רמז, הצטרף לטיסה בלונדון, וכשנחתנו בלוד "זכינו" לקבלת פנים ממלכתית בליווי תזמורת שחיכתה לנו שם.

בשדה התעופה בארץ חיכו לי מירה ובני משפחתי ושושקה (יששכר), אחי. תחילה היו מודאגים משום שלא הצליחו לזהות אותי... לפתע צעק שושקה: "הנה הוא!" והצביע לעברי.

"מה פתאום? זה לא הוא!" קבעה בבטחון מירה שלי. קשה להאשים אותה, משום שהוספתי למשקלי כ-20 ק"ג וקשה היה לזהות אותי כאותו סטודנט צנום, "קולב מהלך", שעזב את הארץ לפני מספר חודשים ובידו מזוודה ריקה למחצה...

סוד הקסם

"מהו סוד הקסם שאתה מפעיל ובעזרתו אתה מביא לכך, שחדר ההמתנה ליד דלתך - ריק תמיד?" נשאלתי לא אחת. האמת היא, שמעולם לא היה לי "רצפט קסמים". גישתי העקרונית למטופלים שלי הייתה, הקצבת שעה לכל מטופל (למרות שברור היה לי, שתור קצר יותר, פירושו פחות כסף...). האמנתי תמיד, שיש להעניק לכל מטופל את מלוא תשומת הלב. לאמהות הייתי נותן לשאול שאלות, ככל העולה על רוחן, ורק אחר כך התחלתי בבדיקת

ילדיהן. תמיד הקפדתי לגעת בילד ולהביט בעיניו בזמן הבדיקה. מחקרים רבים הוכיחו, שקשר עין-לב-מגע, הם תנאי הכרחי לבדיקה אמיתית, גם כשמדובר בתינוק בן יומו ויהא משקלו אשר יהא.

מעשה בתינוקות שהוחלפו

בבוקר בהיר אחד, הודיעה לי האחות האחראית למשמרת הלילה, שכנראה הוחלפו תינוקות של שתי משפחות. ירדתי מיד כדי לברר את נסיבות המקרה והתברר שלאחת המשפחות נולדו בנות תאומות, וממש באותה עת נולדה תינוקת לאם אחרת. בשל ההתרגשות והבילבול, בנסיבות הללו, הועברה אחת מהתאומות לאם שילדה תינוקת אחת.

אספתי מיד צוות, שכלל את כל הנוגעים בדבר, כתבתי דו"ח למנהל בית החולים ונפגשתי עם שתי המשפחות והבטחתי להן, שלא נשחרר את התינוקות לפני שנערוך את כל הבדיקות הנחוצות, שיאפשרו לנו לקבוע בוודאות מוחלטת "מי שייך למי".

בנוכחות האחות האחראית ושני עדים לקחתי דגימות דם של שלוש הבנות ושל הוריהן. הבדיקות סומנו, מוספרו ונשלחו לארבע מעבדות שונות: בנק הדם ביפו, המחלקה הגנטית בירושלים, דגימה אחת נשלחה לחו"ל ואחת למעבדה שלנו, בביה"ח רמב"ם.

אמרתי לעצמי: "אם יגיע חס וחלילה רגע, שבו לא אוכל לומר למשפחות בוודאות, ללא שמץ פיקפוק, מהי האמת - יהא עלי להחזיר את תעודת הרופא שלי.

ואז ארעו כמה תקלות.

עוד לפני קבלת התוצאות הסופיות ובלי ידיעתי, נשלחו התינוקות לביתן. יתירה מזה: התוצאות הסופיות שאישרו, שאכן הייתה החלפת תינוקות, לא הגיעו ישירות לבית החולים שלנו, אלא למשרד הבריאות, וה"חגיגה" באמצעי התקשורת הייתה רבה. אני

שמעתי על החלפת התינוקות בחדשות הלילה של הרדיו במוצאי שבת.

בסופו של דבר הוכחה ללא שמשך של ספק שייכות התינוקות להוריהן האמיתיים אולם רגשות הכעס, התיסכול והאכזבה היו קשים ביותר. התנחמתי בכך, שלמרות הכל הצלחתי להישאר בידידות עם שתי המשפחות, שהשתכנעו בכנותי ובנחישות מאמציי לאיתור האמת.

"כל המציל נפש אחת..."

אני מאמין שפרט למזל, שלו זקוק כל אחד, על מנת להיוולד שלם ובריא, צריך גם מזל להיוולד למשפחה המתאימה. באחד הימים נולדה במחלקה שלנו תינוקת בעלת מומים קשים ביותר בכל איברי גופה. האם ברחו מבית החולים והשאירה את התינוקת לטיפולו של צוות בית החולים. דאגנו לתינוקת במשך כמה חודשים, ואילו האם, סיפרה לכולם שבתה נפטרה.

לאחר טיפול מסור של הצוות וקניית מערכת בגדים נאה לתינוקת שגדלה בינתיים, התייעצתי עם שופטים, רבנים, רופאים ו"סתם" אנשים טובים וחכמים, מה ניתן לעשות כדי להחזיר את התינוקת למשפחתה. בסופו של דבר, הגיעו לבית המשפחה רופא ועובדת סוציאלית, כשבידם תמונה של התינוקת, כשהיא לבושה בחליפה יפה. התרגשותם של ההורים הייתה רבה והם הסכימו לקבל את בתם לביתם. אין לי ספק בכך, שגידול התינוקת הסב להוריה כאב רב ועוגמת נפש, אך אני מאמין, שהיא גדלה והתפתחה. יש לשער, שנחשפה לגילויים קשים, עד כדי אכזריות, מצידם של ילדים וגם מצידם של אנשים מבוגרים, המתכחשים למומים, משום שהם מהווים לגביהם איום וסיבה לחרדה. מצד שני, בוודאי

זיכתה התינוקות את הוריה ברגעי חסד, בחיוכים ובאהבה. אחד מערכי היהדות האנושיים ביותר מבוסס על ההנחה, שכל המציל נפש אחת - כאילו הציל עולם ומלואו. אני מאמין, שמי שזוכה לקיים מצווה זו, זוכה לתחושת גאווה ואושר.

לקבל או לדחות - זאת השאלה!

בבית הספר לרפואה הייתה ועדת קבלה שכללה: רופא, פסיכיאטר, פסיכולוג ומזכירה. מתפקידה היה, לראיין את המועמדים ללימודי רפואה, לאחר שהללו עמדו כבר בכל שאר הקריטריונים, כלומר, הוועדה שימשה מעין "רף אחרון" לקבלתם. בראיון הוצגו למועמדים שאלות סטנדרטיות הקשורות למוטיבציה למערכת הערכית-אנושית שלהם, על מנת לבחון האם אישיותו של המועמד מתאימה למקצוע הרפואה. רוב המועמדים התקבלו, אך היו גם כאלה שנמצאו בלתי מתאימים - ונדחו. במקרה כזה, חייב היה הפסיכיאטר לנסח את הנימוקים להחלטת הדחייה. אני מניח, שהיו דחיות מוצדקות אך לעיתים, ההערכה השלילית הייתה שגויה. יום אחד, הופיע בפני ועדת הקבלה שלנו, שאני נמנית על חבריה, ר.כ. שאביו היה פרופסור בטכניון. ר. הגיע לראיון ישר משרות מילואים ביחידה מובחרת בצפון. הוא היה לבוש במדי צה"ל ועיניו אדומות מחוסר שינה. עד היום אני זוכר את הרובה שהיה שמוט לצידו. הוא נראה עייף ותשוש. הראיון התחיל והוא נשאל את השאלות הרגילות. החלטת הוועדה הייתה, שר. אינו מתאים למקצוע הרפואה. היכרתי את המשפחה והתרשמתי מכך, שהבחור לא היה באותו יום במיטבו. בצעד יוצא דופן, החלטתי לערער על החלטת הוועדה וביקשתי שיאפשרו לר. ראיון חוזר בפני הרכב שונה של הוועדה. ר. נח, התאושש, בא לראיון לבוש בחולצה לבנה, היה נינוח בתשובותיו ונמצא מתאים ללימודי הרפואה.

כמורוהו אני יכול להעיד, שהיה תלמיד מצטיין, בעל מוטיבציה

חזקה, ההולמת איש סיירת, שהשתתף בכיבוש החרמון. כיום הוא רופא בכיר, מנהל יחידה בבית חולים בצפון, שעבר בהצלחה השתלמויות רבות, בארץ ובחול. לעיתים, גורלו ודרך חייו של אדם נקבעים באופן מקרי לחלוטין.

אגף הילדים ברמב"ם

בשנות ה-50 השתוללה בארץ מגפת ה"פוליו" - שיתוק ילדים, ואני, כרופא צעיר, הזדעזעתי מהפגישה עם הילדים שנפגעו מהמחלה באותה תקופה. כ-800 ילדים אושפזו במחלקה שלנו ברמב"ם. ידענו, שרבים מהם ישארו בעלי נכות קשה לכל ימי חייהם. למזלנו, היינו בין הראשונים שזכו לקבל את מנות החיסון של ד"ר סאלק, אשר היה באותה עת בארץ וביצע בקרית שמונה ובקיבוצי הגליל העליון חלק מנסיונותיו, שהיו פריצת דרך חשובה במאבק נגד מחלקה נוראה זו. היו אלה שנות העלייה ההמונית ובית החולים היה מלא בילדים עולים, שסבלו מתת-תזונה וממחלות שונות: שחפת, אדמת, אבעבועות-רוח, אבעבועות שחורות, דיפטריה, צפדת ועוד. במחלקת הילדים שלנו היו 200 מיטות, ותנאי האישפוז היו קשים ביותר. הצפיפות במחלקה גרמה לזיהומים צולבים, כלומר, מחלות שנגרמו מעצם השהייה בבית החולים.

אין לי ספק שמחלקות הילדים לא התאימו לתקופה. ובשנת 1958 החלה להתגבש במוחי התמונה, כיצד ייראה אגף בית החולים שיותאם מלכתחילה לאישפוזם של ילדים. היה זה צורך דחוף ואמיתי, אך סיכויי לגייס כספים ולממש ראיון זה היו אפסיים.

עברו שנים, מעמדי בבית החולים התבסס והגעתי למסקנה, שאוכל להגשים חלום זה. הגשתי הצעה מסודרת להקמתה של מחלקת ילדים חדשה (פרטי גיוס הכספים ושמות כל התורמים שמורים עימי). התיכונן דרש זמן רב וקשיים בלתי-צפויים צצו בדרך,

אולם בשנת 1985 הושלמה בנייתו של ביתן הילדים בבית החולים רמב"ם, המכיל 100 מיטות ותנאי האישפוז בו מתאימים לצורכי הילדים ולדרישות הרפואה, בסוף המאה ה-20. מחלקת הפגים, על פי הבטחתי, הייתה המחלקה האחרונה שעברה לאגף החדש. (כאן יש לצרף תמונות והקדשה - בביתן הילד). אני חש, שביתן זה הוא מעין ירושה שהשארתי אחרי לכל ילדי הצפון, הנזקקים, לצערי, לאישפוז בבית החולים.

בית החולים

הקדשה של בית החולים

לפרופסור מתי זלצר
מוגשת לך בזאת תמונת בית החולים לילדים, פרי הגיגך ועמלך
המבורכים. כמזכרת ואות הוקרה על מפעלך לקידום רפואת הילוד
ורוחתו.

ברגשי תודה וברכה,

ד"ר מ. רוח

והנהלת מרכז רפואי רמב"ם

חיפה, 1.1.1988

"גם רופא וגם סנדלר"

אליהו, ילד בן תשע, חלה בקדחת השיגרון ונזקק לאישפוז בבית החולים. יום אחד שמתי לב, שהוא "סוחב רגל". שאלתי אותו לסיבת הדבר והוא ענה לי, שהסנדל שלו קרוע. באותו ערב הייתי בתורנות לילה. לקחתי את הסנדל הקרוע, ירדתי למחלקת התחזוקה, מצאתי פטיש ומסמרים, תיקנתי את הסנדל ושמתי אותו ליד מיטת הילד. למחרת בבוקר גיליתי לו, שתיקנתי לו את הסנדל. אחר הצהריים, בשעת ביקור הורים, שאלה אימו של אליהו: "מי תיקן לך את הסנדל?" אליהו הצביע עלי ואמר: "הדוד הזה, כי הוא גם רופא וגם סנדלר!"

מתן בסתר

היה זה בערב יום הכיפורים. בבית החולים נשארה, בלית ברירה, שלישיית בנות, שנולדה למשפחה דלת אמצעים. לא יכולנו לשחרר אותן, כיוון שלמשפחתן לא הייתה אפשרות לקנות את הדרוש לשהיית התינוקות בבית.

נזכרתי באימי, שבכל חג קיימה מיצווה של "מתן בסתר", וחשתי שהיא נותנת לי את ברכתה לקיום מיצווה זו. חיים, בעל הקיוסק, בכניסה הישנה לביה"ח, היה הראשון שתרם לי סכום כסף מתאים ותוך זמן קצר הצלחתי לאסוף 950 לירות. מיהרתי לחנות של "אתא", ברחוב הרצל, שהיו בה בגדי תינוקות, שמיכות וחיתולים. סיפרתי לבעל החנות שאבי נהג, בכל ערב יום כיפור, ללכת לבית הכנסת ולתרום מכספו למטרות צדקה ואימי קיימה מיצוות מתן בסתר, ואחר כך ביקשתיו שימכור לי בהנחה את כל הדרוש לשלושת התינוקות. בעל החנות נעתר לבקשתי ואני העמסתי את כל הציוד היקר ומיהרתי לרחוב הנביאים, שבו הייתה חנות ידועה לרהיטי ילדים. פניתי לבעל החנות ובקשתי שלוש מיטות, שלושה מיזרנים ושלוש שעוניות במחיר הקרן, וסיפרתי לו, שמדובר בעזרה

לשלישית תינוקות שנולדה למשפחה דלת אמצעים. בעל החנות סרב לבקשתי בטענה: "מי ישלם עבורי את מס ההכנסה?" מאוכזב עזבתי את החנות ונכנסתי לחנות שנייה, שהייתה מעבר לרחוב. בעל החנות היה נדיב-לב ונענה ברצון לבקשתי.

בחרנו את הפריטים הדרושים והעמסנו אותם על המכונית. כשהתחלתי למנות את כספי, על מנת לשלם עבור הסחורה, נוכחתי שחסרות לי 50 לירות. טרם שהספקתי לחשוב כיצד אצא מן הסבך, נתקל מבטי באיש בעל זקן, ששלף מכיסו פנקס שיקים ושאל: "כמה? נדהמתי ושאלתי אותו: "מיהו אדוני?" והוא השיב: "אני מחפש אותך זמן רב כיוון שלפני כעשר שנים הילד שלי ניצל ממוות בהיותו במחלקה שלך, ואשמח ליטול חלק בעשיית מיצווה, בערב יום הכיפורים".

לא נותר לי אלא להעביר את כל הציוד לביתה של המשפחה הנוקדת ולשחרר את השלישייה מבית החולים. שנים רבות חלפו מאז. לו הייתי פוגש היום, את השלישייה - ייתכן שהייתי מספר לה סיפור זה. בכל המסע הזה התלוותה אלי האחות מיכל, האחראית על מחלקת הפגים ושותפתי לעשייה במשך שנים.

"הנה, רותי שלך"

באחד הימים פנה אלי רופא הנשים, ד"ר פולישוק, וביקש שאבדוק את אחת המטופלות שלו, שהייתה חולה באדמת ואייעץ האם עליה לבצע הפלה אם לאו.

באותם ימים היו ספקות לגבי נושא זה, כיוון שלא אחת בוצעו הפלות שסיכנו את האם, וזאת, לאחר שהאבחנה של האדמת הייתה שגוייה.

כרופא ילדים התמחיתי גם במחלות ילדים, לרבות אדמת. המחקרים הוכיחו, שעלולים להיגרם לעובר מומים בשל מחלה זו, רק אם האם החולה נמצאת בשליש הראשון להריונה. בדקתי את האישה

ולקחתי על עצמי את האחריות והמלצתי על המשך ההריון. לאם הצעירה אמרתי בבטחון: "אל תדאגי, יוולד לך תינוק בריא, אין צורך לבצע הפלה!" לאחר מספר חודשים נולדה הבת, רותי, שכיום היא עורכת דין בחיפה, וכאשר אני פוגש את בני משפחתה הם אומרים לי: "הנה, רותי שלך".

"אלוהים לא היה בעזרם"

באחת השבתות ביקש אותי ד"ר פולישוק לבדוק בדחיפות אישה בהריון, שסבלה מפריחה בכל חלקי גופה: "אל תבקש כסף מהמשפחה ותגיע לביתם ברגל, כי מדובר במשפחה דתית מאוד", הסביר לי. הגעתי אל בית המשפחה, בדקתי את החולה ושווחחתי עמה ארוכות. ההריון היה בתחילתו, הריון ראשון, והפריחה נראתה אופיינית מאוד למחלת האדמת, לכן המלצתי לד"ר פולישוק, לבצע הפלה. המלצתי נתקלה בהתנגדות נחרצת של בני המשפחה, על רקע אמונתם.

כעבור שנים, הופיעה אותה אישה במחלקת הילדים עם ילדתה והתלוננה על קשיי הריכוז של בתה, שבאו לביטוי קיצוני בגן הילדים. נזכרתי בנסיבות הריונה ועד מהרה הסתבר, שהילדה נולדה חרשת. הילדה גדלה וסבלה כל חייה מבעיות התפתחות, בשל קשיי תיקשורת.

מעשה בברית מילה

לחנה היה סוג דם נדיר. כאשר נולד בנה, דורון, היה עלינו לעשות לו החלפת דם. כיום זהו מעשה שבשיגרה, אבל דורון "זכה" להיות התינוק הראשון, שבגופו נעשתה פעולה כזאת. קשרי הידידות

של דורון ובני משפחתו איתי, נמשכו לאורך שנים והוא נהג לכנות אותי בשם "דוד מתי". באחד הימים הפתיע אותי, כשבא לבקרני לבוש במדי חיל-הים, ומאוחר יותר הציג בפני את כלתו לעתיד. תוך כדי שיחה הסתבר, שהיא בתה של רופאה שלמדה איתי בירושלים, והמלצתי בחום על ה"ייחוס" המשפחתי שלה. כאשר נולד לדורון בן, הזמין אותי להיות הסנדק שלו. אביו של דורון הגיע לאירוע מארה"ב (הוא לא היה בארץ שנים רבות), וכשהבחנתי בו הרגשתי לא נוח, משום שדורון העדיף אותי, כסנדק, על פניו. דורון, שחש במבוכתי הרגיע אותי ואמר: "הוא אמנם אבא שלי, אך לך אני חייב את חיי".

בתו של האדמו"ר

אשתו של האדמור מחוסט שליט"א, שהיה ראש ישיבה בירושלים, עמדה ללדת בפעם העשירית. מכיוון שהיה לה RH שלילי, היה צורך להחליף לילוד את הדם, לכשיוולד. בני המשפחה ידעו שברמב"ם הצטבר נסיון לגבי עניין זה - ופנו אלינו. אשת הרב ילדה תינוקת וביצענו לה החלפת דם והיא נשארה אצלנו למשך תקופה מסויימת, לצורכי השגחה. כתרומתי וכתרומת "השם" להצלת בתו - דאג האב לחדש את כל המזוזות במחלקה.

שלומי ואחותו

ב-1963 נולד במחלקה שלנו תינוק בשם שלומי, ללא וושט. מיד הובהל אליו מנתח מומחה, עולה חדש מדרום אפריקה, והוא ביצע ניתוח מסובך ביותר, שהצריך ניתוח נוסף, שבוצע על ידי ידיד שלי מתקופת לימודי בירושלים. שלומי התפתח יפה ולימים למד רפואה ושירת בצה"ל כרופא

עתודאי. לאורך שנים נשמרו בינינו קשרי ידידות חמים. כיום הוא רופא בבית חולים תל השומר.

באחד הימים הובאה אלי לבדיקה תינוקת, אחותו של שלומי, שסבלה משיתוק בשתי ידיה כתוצאה מסיבוך בזמן הלידה, שהייתה קשה במיוחד. הוריה היו עצובים ומיואשים. למרות זאת הבטחתי להם, מתוך אמונה שלימה: "תראו שבבוא היום היא עוד תוכל לחבק את החבר שלה". ידעתי שהתינוקת, במשך שנות התפתחותה תזדקק לטיפולים פיזיותרפיים לאורך שנים רבות.

יום אחד, טיילתי ב"חוף דדו", הבחנתי בה לפתע, כשהיא מחבקת את החבר שלה. ניגשתי אליה ואמרתי לה: "את רואה, הנבואה שלי התקיימה".

תורת הבדיקה

קשרי עם ה"פגים שלי" או עם תינוקות שעברו טיפולים מיוחדים, נבעו לא רק מצורך אישי-אנושי, אלא גם מן ההכרה, שחובה לנהל מעקב מסודר אחרי כל "מקרה" מיוחד, משום שזוהי האפשרות היחידה של הרופא, לדעת מה הן תוצאות הטיפול שנתן בזמנו. לסטודנטים שלי הייתי חוזר ואומר: "בדקת ולא רשמת - כאילו לא בדקת. רשמת ולא בדקת - בוודאי שלא בדקת..."

"העכברה" ניצלה

לאחת מעובדות בית החולים שלנו נולדה תינוקת שסבלה מהתנקבות הקיבה. הזמנתי את אחד הכירורגים לבצע בה ניתוח, והוא אמר לי: "אני לא מנתח עכברים!" נאלצתי לטפל בתינוקת באמצעים שמרניים. "העכברה" ניצלה, התפתחה יפה ואף שירתה כקצינה בחיל האוויר.

"זה כל מה שיש לנו"

באחת מתורנויות הלילה שלי, כשהייתי בהתמחות במחלקת הילדים של ד"ר יוסף בר-חי, התקבל למחלקה ילד בשם רמי, מקיבוץ בצפון, שסבל מדלקת ריאות קשה. הילד נבדק וקיבל טיפול ראשוני.

ליד דלת חדרי פגשתי את אביו, שעמד שם חיוור ורועד כולו, שאמר לי: "אנא, הצילו את הילד הזה. אשתי ואני ניצלנו מהשואה וזה כל מה שיש לנו!" הרגעתי אותו והבטחתי לו, שנעשה הכל כדי שהילד יבריא. כעבור ימים אחדים החלים הילד ושב לבית הילדים בקיבוצו.

בלילות הארוכים של תורנויות הערב שלי, הירבינו, אביו ואנוכי, לשוחח. האב שמח לגלות שגם אני הייתי חניך "השומר הצעיר". באותה עת היה פעיל מפ"ם ביפו, כך, שהיו לנו נושאים משותפים ובשיחות הלילה נרקמה ידידות עמוקה רבת שנים בין משפחתו באילון לבין משפחתי.

רמי גדל והפך לגינאי גבה קומה. עם סיום שירותו הצבאי עסק בקיבוצו, בהצלחה מרובה, בהשקיה ממוחשבת. באחד הימים צילצה אלי חנקה, אמו, וסיפרה לי, שרמי רוצה ללמוד רפואה. בגלל יחסי הקירבה בינינו, פסלתי עצמי מלהיות נוכח בוועדת הקבלה, שלדעתי, לא מצאה אותו מתאים. רמי, שהיה נחוש ברצונו, התקבל ללימודי ביולוגיה באוניברסיטה של באר שבע, ולאחר מכן עשה דוקטורט בפיזיולוגיה של הכאב, באוניברסיטה של מיאנופוליס בארה"ב. כיום הוא מרצה בכיר בבוסטון ובעל שם עולמי בתחום התמחותו.

חקור גם במופלא ממך!

אישה בשם אורה, מקיבוץ בגליל, ילדה במחלקה שלנו תינוקת, שסבלה מצהבת קשה. לאחר טיפולים מתאימים הבריאה התינוקת, אולם אותנו הפתיעה תופעה שגילינו אצל אימה: לאורה היה סוג דם RH שלילי, וזו הייתה לידתה הראשונה.

לפי הספרות המקצועית, גוף האם מפתח נוגדנים כנגד צהבת, אבל לא בלידה הראשונה, והנה, בבדיקה שערכנו לאורה, נדהמנו לגלות, שמצויים בדמה נוגדנים נגד RH, והדבר עמד בסתירה לטענתה ולטענת אימה, שאכן מדובר בהריון ראשון.

הרגשתי שאני חייב להבין את התופעה המוזרה ובעזרת ד"ר סלומון ז"ל, שהיה מנהל בנק הדם, המשכנו לחקור את הנושא. מצאנו מחברת שניהלת המטפלת של אורה, ובה פירטה אירועים שונים שקרו בילדותה, לרבות טיפולים רפואיים. התברר, שאורה סבלה בילדותה מפרונקלים קשים ואחת השיטות לטפל בכך הייתה, הזרקת מנות דם קטנות. למטפלת של אורה היה סוג דם דומה לשלה והיא התנדבה לתרום לה מדמה. באותם ימים לא ידעו על הנושאים הקשורים בתופעת ה-RH, ואורה, שהיה לה סוג דם RH שלילי פיתחה נוגדנים כנגד ה-RH החיובי, שהיה למטפלת שלה, בדיוק כפי שפועל הגוף בהריון הראשון.

מסתבר, שלא די בכוונות טובות ותמיד כדאי לחקור במופלא ממך...

"חטיבה" ממחלקת הפגים

במלחמת יום כיפור הגיע דדו, הרמטכ"ל, לבקר את הפצועים ששכבו ברמב"ם, כחלק מתפקידי קיבלתי את פניו במנחת ההליקופטרים. בדרכו למחלקה לטיפול נמרץ, לפי בקשתי, הציג גם אל מחלקת הפגים.

הוא חלף על פני האינקובטורים והתבונן ביצורים הזעירים שאיכלסו אותם: "מאלה אתה עושה בני-אדם?" שאל, ואני עניתי לו: "לא רק בני-אדם, אלא גדוד ואולי גם חטיבה". מותר לגלות, שלעיתים היו במחלקה שלי 24 פגים שמשקל כולם הגיע ל-30 ק"ג, בסך הכל. תמיד חשבתי, שבמקום חייל שנפל במלחמת ישראל, נולד תינוק חדש...

דמעה "מיוחסת" ליד האינקובטור 1979

לאחר חתימת חוזה השלום עם מצרים, התבשרנו, שחיפה תארח את אנואר וג'יהאן סאדאת. נבחרה ועדה שעסקה בתוכנית האירוח, ויום אחד קיבלתי הודעה, שג'יהאן תבוא לביקור במחלת הפגים שלנו.

ההתרגשות הייתה גדולה ומיד התחלנו בהכנות אינטנסיביות. פניתי לאהובה שרמן, ציירת ידועה, שתשאל לנו מתמונותיה, כדי לקשט בהן את קירות המחלקה, וכמו כן, הקדשנו קיר נפרד לתמונות הילדים שנולדו כפגים במחלקה, ולמכתבים שקיבלנו מהם ומהוריהם.

גי'יהאן סאדאת הגיעה, מלווה במארכת מכובדת, הגברת עליזה בגין, והתבוננה בעניין רב בכל הפגים. ברגע מסויים נעצרה ליד אינקובטור בו שכב חפג קטן במיוחד (משקלו היה פחות מ-1000 גרם!), ושאלה: "האם באמת יש סיכוי שהילד הזה ישאר בחיים?" "בוודאי, ואשמח לכתוב לך מה עלה בגורלו", עניתי לה בבטחון. מאוחר יותר נודע לנו, שגי'יהאן סאדאת עצמה, עברה חווייה קשה. היא ילדה פג, אשר נפטר כעבר ימים אחדים. הילד נשאר בחיים ואף מילאתי את הבטחתי וכתבתי לגברת סאדאת.

הפג שנולד מחדש

יום אחד הועבר אלינו, מבית חולים אחר, תינוק שמשקלו היה 570 גרם בלבד! לא היינו ערוכים לטיפול בילוד בעל משקל כה נמוך והיה עלינו להשקיע מחשבה ועבודה כדי לאלתר צינורות הנשמה והאכלה שיותאמו ל"מידות" כאלה.

במהלך הטיפול השתוממנו לראות שרק האב, שעבד בנמל, הגיע לביקור. שאלתי אותו: "מדוע האם איננה מגיעה?" והוא הסביר לי: "אחרי הלידה אמרתי לה, שהתינוק נפטר, וגם כעת, כשמצבו עדיין אינו ברור ואינו יציב, איני רוצה להעמידה בניסיון ולגרום לה סבל, שאולי יהיה מיותר".

בזכות מסירותו של הצוות כולו התאושש התינוק והחל לעלות במשקל. האם באה לראותו לאחר מספר חודשים ולאחר הכנה מתאימה, מצד העובדת הסוציאלית ומצידי.

הילד, שלוימליה, גדל והתפתח ולימים הופיע במחלקה שלנו, לבוש במדים של בית הספר לחובלים, וסיפר לי על חלומו, לקחת אותי לטיול מסביב לעולם... פגשתי את אמו דייזי והיא סיפרה לי, ששלומי נמצא בלוס אנג'לס והוא בעל עסק ועושה חיל במעשיו...

רופא וידיד

יום אחד שאלה אותי ידידה שלי, גרפולוגית, אם אוכל לטוס מיד לצרפת כדי לבדוק שם פגית שנולדה לחברים שלה. לאחר ששמעתי את פרטי הסיפור קיבלתי חופשה קצרה מבית החולים ונעניתי בחיוב. למחרת היום חיכתה לי מכוננית שלקחה אותי לשדה התעופה, שם המתינו לי כבר סבא וסבתא של התינוקת, שמיהרו להושיב אותי ביניהם. בזמן הטיסה חקרו אותי חקירת שתי וערב על

סיכוייה להישאר בחיים של התינוקות, שנולדה במשקל כה נמוך. עניתי על שאלותיהם אולם נמנעתי מלהבטיח, שהתינוקות תישאר בחיים. על סמך הפרטים שנמסרו לי, ידעתי, שסיכוייה לחיות קלושים ביותר. משדה התעופה בפריס הוטסנו במטוס מיוחד אל העיר בה הייתה הפגית. ערכתי לה בדיקה יסודית יחד עם הרופא שטיפל בה, והתברר לי שמצבה קשה ביותר. מסרתי להורים ולסבים את התרשמותי וכולנו המתנו במלון. מאותו רגע הפכתי, נוסף להיותי רופא, גם לפסיכולוג, לעובד סוציאלי ולמתווך. הרגשתי שנוצרו יחסי אמון ביני לבין בני המשפחה וביקשתי מהרופא ליידע אותי ביום ובלילה, על כל שינוי במצבה של התינוקות. לצערי, תוך זמן קצר הוטל עלי להודיע להוריה את הבשורה המרה והעצובה על פטירתה.

תגובת האב הייתה קשה ביותר והוא נעלם. בנוסף לצערנו על מות התינוקות, אחזה בנו חרדה לגורלו. בעת שניסינו לאתרו נזכרתי, שבאחת השיחות סיפר לי שהוא חיפאי ושירת בחיל הים. מתוך אינטואיציה לא מוסברת החלטתי, שהוא עשוי להימצא על המזח שבעיר, וכך אומנם היה.

מצאנו אותו יושב שם, כשראשו בין כפות ידיו והוא בוכה מרות. ברגע קשה זה, הרגשתי חובה לתמוך בבני המשפחה, שנמצאו במצוקה קשה. שיכנעתי אותם לצאת יחד למסעדה והם נענו לבקשתי, ומאותו רגע חשתי, שהמתח הנורא פג במעט. מכאן ואילך נשארתי איתם בקשרי ידידות ושמחתי לשמוע מהסב, שענת, האם של הפגית שנפטרה, ילדה שני ילדים בריאים ונחמדים והמשפחה מאושרת...

שיחת טלפון יומית

הייתי בחופשה עם אשתי בבית ההבראה של קיבוץ שפיים, ולפתע הגיע אלינו אדם נרגש ביותר וביקש ממני, שאסע איתו מיד לבית

החולים ואבדוק את נכדתו שנולדה לבתו נאווה, כפגה, מיהרתי לבית החולים, בדקתי את התינוקת, ששמה היה יונית, על שם אחיה של נאווה יונה, שנהרג בתאונת דרכים. הוריתי כיצד לטפל בה וחזרתי לבית ההבראה, כשאני מקיים קשר רצוף עם המחלקה, ומקבל עידכון שוטף מהסב. כשחזרתי לעבודה ידע כבר כל הצוות, שכל יום בין השעות 9:00 - 10:00 מצפה לנו שיחה מיוסקה, סבה של יונית, שגר באילת. התינוקת גדלה וביום הולדתה הראשון הוזמנו, מירה ואנוכי, לחגיגה, והחלטנו לקנות לה אופניים קטנים. האמנו שהם יתרמו לחיזוק שרירי הרגליים שלה. כאשר הגענו לחגיגה הבנו מיד, שלא הערכנו נכונה עד כמה היא קטנה עדיין. משקלה היה כחמישה קילוגרם והיה עלינו לאלתר מתנה אחרת עבורה...

ברבות הימים גדלה יונית והתפתחה יפה. נולדו לה שני אחים תאומים, אף הם פגים וזכיתי לטפל גם בהם, כך שהקשר עם המשפחה הלך והתהדק. את מסיבת בת המצווה של יונית חגגנו בפאר והדר - בגן ביתנו.

כעבור שנים, יום אחד הגיעה לביתי יונית והציגה בפני את חתנה המיועד. והביאה הזמנה לחתונה.

פורים "מדליק"

פורים הוא חגם של הילדים, המאושרים בתחפושות שבחרו. נסיכים, אבירים, מלכות ותחפושות אחרות. ליאורה חברה בתחפושות העשוייה מחומרים דליקים, ובשל תעלול-מישחק של אחד הילדים, הוצתה התחפושת שלה והיא נכוותה קשה בכל חלקי גופה והובאה ערב פורים, במצב קשה, למחלקה הכירורגית של הילדים, שאותה ניהלתי. ד"ר הירשוביץ טיפל בה במסירות רבה. בגלל שהותה הממושכת במחלקה נקשרתי אליה לא רק כרופא. כאשר הוריה

לא היו לידה, הייתי נוהג לשבת ליד מיטתה במשך שעות ארוכות, מספר לה סיפורים, מצייר לה ציורים ומשחק עימה במשחקים שונים.

עד היום אני שומע מדי פעם מהוריה על ליאורה על המשפחה שהקימה. אין לי ספק, שילד השוהה בבית חולים, בפרט במצבים קשים, עובר חווייה קשה, והצוות המופקד על מחלקת הילדים צריך למצוא את כל הדרכים האפשריות, לא רק רפואיות, על מנת להקל על מצבו בתקופה קשה זו.

אנשים בדרך

חברי, האיש בעל שבע הנשמות

פגשתי אותו לראשונה, כששרתנו בצבא כחובשים. הוא גר עם אשתו חוה, בקרית אתא ולא היו להם ילדים. כשאני מהרהר בגורלו אני מכנה אותו ביני לביני, ולא במקרה, "האיש בעל שבע הנשמות".

יום אחד, כשהתבוננתי בתמונה של יום נישואיו, שניצבה על המזנון בביתו, הבחנתי שעל לחיו של החתן הצעיר והיפה בולט כתם מוזר. הצגתי את מנחם בפני מנתח פלסטי, והגידול שהתגלה בלחיו הוצא בשלמותו.

עברו 15 שנים, ובאחד מימי השישי צילצל הטלפון בביתי ומעברו השני נמצא מנחם. "מה קרה?" שאלתי. "אתה נשמע חולה". התברר שהוא סבל מכאבי בטן קשים. הגעתי לביתו בקרית אתא, ולאחר שמיששתי את ביטנו, איבחנוני מיד שיש לו גידול. מנחם הועבר לבית חולים רמב"ם, נותח, הבריא והמשיך לעבוד בבית החרושת "אתא". מאוחר יותר שימש כסגן ראש העיר של קרית אתא.

לאחר מספר שנים הודיעו לי, שמנחם נמצא בחדר מיון במצב קשה ביותר, עד כדי כך שעמדו כבר להודיע לאשתו שבעלה נפטרה. הגעתי במהירות לחדר המיון, ויחד עם הרופא שטיפל בו עשינו לו החייאה מכיוון שהיה כבר במצב של מוות קליני. הוא הועבר למחלקה לטיפול נמרץ והתאושש. יום אחד, כשהיה בבדיקת רנטגן שחייבה הזרקת חומר ניגודי לבדיקת מצב העורקים, קיבל לפתע דום לב. במקרה שוב הייתי במקום, הפעלתי את פעולת ההחייאה ומנחם התאושש שוב.

בסוף שנות ה-60, כאשר ניבנה האגף החדש ברמב"ם, הוצע לי לנסוע לקפריסין כדי לבחור ציוד לבית החולים. ערב הנסיעה צילצל הטלפון בביתי והודיעו לי שמנחם ואשתו היו מעורבים בתאונת דרכים קשה. חוה נפצעה קל, אך למנחם נגרם שיתוק בכל חלקי גופו. ביטלתי את הנסיעה לקפריסין, לקחתי חופשה מהעבודה והייתי שותף למבצע מורכב ביותר לשיקומו של מנחם. למטרה זו, הוזמנה מיטה מיוחדת משבדיה, שניתן היה לגלגל אותה לכל הכיוונים. כעבור שישה חודשים יצא מנחם מהמחלקה האורטופדית ברמב"ם לביתו, כשהוא יושב בכיסא גלגלים, המותאם לצרכיו.

למרות שהיה נכה, בן 60, עשה רשיון נהיגה, קנה מכונית ולא ויתר על איכות חיים.

כעבור שנה התאונן מנחם על הפרעות בחוש הראייה ובחוש הריח ועל חולשה כללית. התברר, שהוא סובל מגידול באף ומסרטן הדם. הוא התחיל לקבל טיפולים, מצבו השתפר, אך הפעם לא עמד לו כוחו - והוא נפטר. ליבי כאב, אך ידעתי שמנחם ניצח את המוות בקרבות רבים עד לקרב האחרון.

פרעון "חוב"

בעת ששימשתי כחובש בכפר חסידים, היכרתי מספר רופאים וביניהם את מנהל מחוז חיפה ואת מנהל מחוז הגליל המערבי. הייתה זאת היכרות שטחית אך הם ידעו על תנאי העבודה ורמת החיים שלי, וגם על המוניטין שרכשתי לי בקרב מטופלי.

יום אחד הגעתי למשרדו של הרופא המחוזי בגליל ואמרתי לו: "בימים אלה אני משתחרר מן הצבא ואני זקוק לתמיכה כספית או להלוואה, על מנת שאוכל להמשיך את לימודי הרפואה בירושלים.

"אנחנו מוסד רפואי ולא מוסד לעזרה סוציאלית!" הייתה תשובתו של מנהל המחוז.

עברו שנים, סיימתי את לימודי הרפואה ועבדתי כרופא מתמחה במחלקת הילדים ברמב"ם ואחר כך כמנהלה. באחד הימים הגיע למחלקה שלי מנהל המחוז עם בנו החולה וביקש ממני ב"אופן אישי" שאטפל בבנו, והוסיף: "טפל בו בכל הידע המקצועי והמסירות שלך, כפי שאני מכיר אותך". תגובתי הייתה מהירה וספונטנית: "די"ר, אל תדאג, אני אטפל בבנך בדיוק כפי שאני מטפל בכל ילדי ישראל ובילדיי שלי, אך בך "אטפל" כפי שאתה טיפלת בי".

הקשבה כרפואה

לעיתים הייתי נפגש לקפה ושיחת רעים עם ידידים שברובם היו פנסיונרים מקרב עובדי הטכניון. מ', שנימנה על אותה חבורה לא הופיע יום אחד. "מת?", פנו אלי ידדיו. "אולי תבדוק אותו? יש לו, לאחרונה, צרות רבות בתחום הבריאותי". "אמנם אני רופא ילדים", עניתי להם, "אבל אשמע אותו". הזמנתי אותו לביתי. ישבנו על המרפסת, בחומה הנעים של שמש חורפית, ועל כוס קפה סיפר לי את צרותיו. הקשבתי ויעצתי לו מספר עצות לפי הבנתי וידיעתי.

למחרת צילצל הטלפון בביתי ומ' אמר לי בהתרגשות: "מת, אני אדם מבוגר, שבע מחלות, שפגש רופאים לאין ספור, אך מעולם לא זכיתי לכך, שרופא יקשיב לי במשך שעה תמימה!"

תחריט: חיים זלצר

"אני מחפשת בוס"

סיימתי את עבודתי ברמב"ם והייתי אמור לנסוע לארה"ב, לשנת שבתון.

בוקר אחד, כאשר ירדתי לרחוב לקנות עיתון פגשתי את ד"ר סוזן, אותה היכרתי מהצוות הרפואי ברמב"ם.

"ימה איתך?" פנתה אלי.

"למה את שואלת?" השבתי לה בשאלה.

"כי אני מחפשת בוס", אמרה.

"את רצינית?" שאלתי, ביודעי שהיא עובדת בסניף המרכזי של "מכבי".

למחרת היינו כבר בדרכנו לתל אביב היא הציגה אותי בפני המנהל הרפואי הארצי של "מכבי", שמיחר לומר: "את לא צריכה להציג בפני את מתי".

לאחר התייעצות של דקות מספר עם אחדים מעמיתיו אמר לי: "קיבלת את המשרה! תשמש כרופא מחוזי של הקופה.

מהלכים חשובים בחייו של אדם מתחילים לעיתים, בפגישה מיקרית לא מתוכננת ובלתי צפויה.

אמריקאי קטן-גדול

כשבילינו, מירה ואני, את ירח הדבש שלנו במלון "הוברמן" בטבריה, ראיתי בוקר אחד אדם, שאז נראה לי זקן (הוא היה בן 60 בערך), שנשא דליי מים לכיוון הקדילק השחור שלו (מכונית מרשימה מאוד, בוודאי במושגים של אותם ימים). פניתי אליו באנגלית והצעתי לו את עזרתי בנשיאת דליי המים.

האיש נמוך הקומה (גובהו היה כמטר וחצי), הרים אלי את מבטו ואמר ברוגז: "אני מכיר את הישראלים. קודם כל אתה מציע את

עזרתך ואחר כך תבקש לנסוע במכונית שלי!"

הייתי המום מתגובתו הבלתי צפויה, וחשתי כאילו יידה בפני אבן. סיפרתי למירה על הפגישה והפגיעה והרגשתי צורך אמיתי לנקום בו על העלבון שהטיח בי ללא שום הצדקה.

לסעודת הערב במלון לבשתי את החליפה האמריקאית שלי, שקנתה לי דורותי בניו-יורק, חליפה ששיוותה לי הופעה "מכובדת" ביותר. התיישבתי לבדי ליד שולחן בולט במרכז, ומירה התיישבה מולי, בשולחן אחר. האמריקאי הגיע בליוויית גברת ממושקפת, שאחזה ארנק גדול ורקום בידה.

לאחר שבלע את הפתיון של הופעתי המחוייטת, הצטרף לשולחני ופנה אלי במגמה לקשור עימי שיחה: "אתה אמריקאית?" שאל שוב ושוב אך אני לא עניתי לו. הייתי "חמוש" בעיתון ערב ולא היבטתי לעברו. לבסוף התייאש ממני ועבר לשבת ליד שולחן אחר.

נראה, שהיה מוטרד מיחסי הבלתי מוסבר כלפיו, ולכן, בסוף הארוחה פנה אלי שנית. הפעם זכה להסבר מפיה של מירה, שבינתיים הצטרפה אלי. היא ניחנה בלשון "צברית" בוטה וישירה. מירה הבהירה לו בכעס עד כמה נפגעתי מיחסו הבלתי הוגן כלפי, בעת שהצעתי לו את עזרתי.

האיש, כדרכם של אנשים גדולים באמת, היודעים גם להודות בטעותם, ניגש אלי מיד, הושיט לי את ידו ואמר: "אני מצטער".

למחרת היה עלי להגיע לירושלים לצורך לימודי, ומכיוון שנותרו לנו מספר ימים מירח הדבש, שכרנו חדר במלון "עדן".

השארנו את החפצים במלון ויצאנו לטייל בעיר. עם ערב, כשחזרנו, פגשנו להפתעתנו את אותו יהודי נמוך הקומה, ששכר חדר ממש לידנו. בתחילה חשבנו שאולי הוא עוקב אחרינו, אולם גילינו מיד, שזו פגישה מיקרית לחלוטין.

היהודי, לואיס ברז, התגלה לנו כאדם חס, נדיב ונעים הליכות, שהפך לאחד מידידינו הטובים. את מירה אהב במיוחד, אולי משום שמעולם לא ביקשה ממנו דבר. יום אחד הפתיע אותה,

כשהביא לה קופסה גדולה ויפהפיה עם שוקולד, בודעו את אהבתה לדברי מתיקה.

קופסה זו שמורה עימנו עד היום, כמזכרת יקרה, ומירה מאכסנת בה את העוגיות, מאפה ידיה. ברבות השנים, תרם לואיס ברז סכום נכבד לרכישת ציוד חדיש למחלקת הפגים ברמב"ם, והנצחנו שם את שם משפחתו.

ידידות שראשיתה ב"מגילת אסתר"

ביום חורף גשום, בפורים 1961, בעת שהותי בבירמינגהם שבאנגליה, עיר בת למעלה משלושה מיליון תושבים, במסגרת שליחות של אירגון הבריאות הבינלאומי, ביקרתי בבית הכנסת המקומי. כשהאזנתי לקריאה המסורתית ב"מגילת אסתר", קלטה עיני צעיר נמוך קומה, שעמד בסמוך לי והתבונן בי. עד מהרה נקשרה בינינו שיחה.

"אדוני בא מהארץ של סיפורי שלום עליכם?" שאל אותי הבחור. "אני מישראל", עניתי לו. בשומעו זאת קרנו פניו והוא סיפר לי, שהוא חולם כבר שנים על ביקור בישראל, במטרה לשהות בה תקופה מסויימת. הסתבר, שהוא סטודנט לרפואה, כך שיכולתי להבטיח לו, שאסדר לו הזמנה לביקור ואולי אף שנת לימודים בביה"ח רמב"ם.

הצעיר, דוד באום, הגיע לארץ, עבד תקופה מסויימת במחלקת התינוקות ומאז נוצרו בינינו קשרים חמים, ברמה האישית והמקצועית כאחד.

לימים, נפגשנו בבית חולים בלונדון, והוא רופא צעיר ומצליח במחלקת פגים. לאחרונה פגשתי באוקספורד, אליה עבר ובה הקים משפחה.

דוד אירח את משפחתי בביתו ושמח למתנתי: זוג פמוטים תוצרת קיבוץ אילון. בשבת הזמננו לבית הכנסת והופתענו לגלות, שדוד

באום משמש בו כחזן, בנוסף לשליחויות ציבור נוספות. ב-1977 הגיע דוד לארץ, לקונגרס רפואי, והתארח בביתנו. הוא היה אחד מהאנשים אשר את שמם מסרתי לפקולטה לרפואה, לצורך קבלת המלצה על קידומי האקדמי. לימים נודע לי, שהנער שפגשתי במקרה בבית כנסת באנגליה, בפורים, ואשר הגיע למעמד מרשים במחלקת הפגים באוקספורד, כתב אודותי, בהמלצתו: "אני חושב, שמורי ורבי, ד"ר מתתיהו זלצר, ראוי לתואר פרופסור, מכיוון שאני, העוסק באהבה במקצוע רפואת ילדים, אימצתי לעצמי את אישיותו - כדוגמא אישית".

לו הייתי רוטשילד

ב-1961 השתלמתי באנגליה, הידועה ברמתם הגבוהה של רופאי הילדים שלה. בית החולים בניו קסטל, בו עבדתי, הופץ בזמן המלחמה על ידי הגרמנים בשל קירבתו למיכרות הפחם, ועל כן, נמצאה לו אכסנייה זמנית בטירת משפחת רדלי. לורד רדלי זכה בתואר הכבוד, משום עמד בראש צוות שפיתח מנועים לספינות המלחמה הבריטיות. אשת הלורד טיפלה בילדים בזמן המלחמה והמשיכה לשמור על קשר עם בית החולים גם עם סיומה. בית החולים, כמחווה ולאות הערכה לאישה יקרה זו, קיים מדי שבוע יום עיון לצוות בית החולים בהשתתפותה, כאשר בכל התכנסות הוצג מקרה, שהיה בו היבט רפואי מעניין.

באחת הפגישות הללו פגשתי את גברת רדלי, התיידדנו והיא הזמינה אותי לבקר בטירתה. ההתרגשות שאחזה בי הייתה רבה. לא ידעתי מה מקובל ללבוש, איך צריך להתנהג, וגם לא רציתי לשאול איש כי התביישתי בעובדה, שמעולם לא ביקרתי בביתו של לורד אמיתי. בפתח בית החולים הופיעה מכונית יולס רויסי מפוארת, והנהג שלה פתח לי את הדלת בתנועה המוכרת לי רק

מהסרטים, והנהוגה לגבי אישים רמי מעלה. הגענו לטירה שבשער ניצבו פסלי אריות בגודל טבעי ואשר היה מוקף בגדר דקורטיבית ובתעלת מים. בכניסה לטירה ניצבו שני פסלים שחורים עתיקים ואני לא יכולתי להימנע מלחשוב על "רכש" העתיקות, שבוצע ברחבי האימפריה הבריטית. הובלתי על ידי משרת לחדר האורחים ובהגיעי לשם, לא ידעתי לאן להסתכל תחילה: תמונות וחפצי חן יקרי ערך ויפים להפליא עיטרו את קירותיו מכל עבר. כעבור חמש דקות הופיעה הליידי והזמינה אותי להצטרף אליה לחדר האוכל, בו ניצב שולחן גדל מידות ומרהיב ביופיו. סביב לשולחן עמדו 24 כסאות ואנחנו היינו... שני סועדים. סדרי הישיבה לא היו ברורים לי, ומאחר וראיתי שהליידי התיישבה בראש השולחן, התיישבתי לימינה. בשיחה בינינו ניסיתי לעניין אותה בנעשה בישראל.

כעבור מספר דקות ראיתי שהיא מחפשת דבר מה מתחת לשולחן, ותהיתי: אולי נפל לה דבר מה? אולי עלי לעזור לה? מאוחר יותר, למדתי מה"סרטים", שבשולחנות מעין אלה מצוי פעמון קריאה למשרתים... לאחר זמן קצר הופיע משרת עם המנה הראשונה, צלחת לבנה גדולה ועליה דג סלומון שגודלו כזית. לאחר הלחיצה השנייה על הכפתור שמתחת לשולחן, הגיעה המנה, צלחת מוזהבת ועליה יונה קטנה צלוייה, מתובלת ושלימה. התקשיתי לנחש כיצד אוכלים יונה שלימה ופשוט חיקיתי את מעשי הליידי, אלא שזו הסתפקה רק בחלק קטן מן המעדן, ואני, שהייתי רעב, נאלצתי לוותר על זלילת היונה כולה. עם תום הסעודה חזרנו שוב לחדר האורחים ושם הוגש לנו קפה בספלים קטנים על גבי מגש מוזהב. לשאלת המשרת, האם אני רוצה קפה מתוק או מר, התקשיתי להשיב, מכיוון שהוצעו לי שישה מיני סוכר, ולכן העדפתי בסופו של דבר, לשתות קפה מר.

לימים ביקרה הליידי רדלי בישראל והקשר שלי עמה נמשך שנים.

פגישה עם רומא פלשטינאי

בעת השתלמותי בגלגו, קיבלתי חדר במעונות הסגל שבבית הספר לאחיות. באחד הערבים פגשתי בפרוודור המעונות גבר, שקד לעומתי ואמר: "ערב טוב!" והוסיף ושאל: "האם אתה משתלם כאן מטעם אירגון הבריאות הבינלאומי?"

"כן", השבתי, והוא שאל: "מאין אדוני?"
"מארץ קטנה שקוראים לה ישראל", השבתי.
מהיכן בישראל? שאל.

"מחיפה", עניתי. לשמע תשובתי חיבק אותי וסיפר לי, שגם הוא נולד בחיפה, באיזור חליסה, ועתה הוא בא מעמאן שבירדן, להשתלמות במחלות דם. הוא ביקשני להתלוות אליו לפאב, שהיה מול בית החולים, ועל פי מסורת הכנסת האורחים של הערבים, הזמין אותי לבירה ראשונה ואני הזמנתיו לשנייה, וכך כיבדנו זה את זה. המורל עלה והתחלנו לשיר. שנינו הרגשנו עצמנו בודדים, רחוקים ממולדתנו וממשפחתנו, והבירה הצליחה לחמם ולהאיר במעט את האפרוריות והקור של אנגליה החורפית. כשחזרנו למעונות הרגשנו כמעט ידידים.

"עשה לי טובה גדולה", ביקש אותי. "אם הבית בו נולדתי עדיין עומד על תילו, צלם אותו עבורי ואודה לך מאוד אם תשלח אלי את התמונה".

באותה שעה, לא יכולתי שלא להיזכר באבן שפגעה במצחי ב-1946, ובצלפים ששכנו בשכונה של "ידידי החדש" ואשר כדורי הרובה שלהם כוונו לבתי הזיקוק וגרמו למותם של יהודים רבים.

הוא נתן לי את כתובתו, אבל באותם ימים לא הייתה שום אפשרות להעביר, בגלוי, גלוייה מהארץ לירדן, כך שלא יכולתי למלא את בקשתו.

פגישה זאת הוכיחה, שנים רבות לפני חתימת הסכם השלום עם ירדן, שברמה האישית ניתן להגיע להבנה ולידידות בין שני בני העמים, המצויים במצב של עוינות.

אולי עתה נוכל להיפגש?

תחביבים ותבונת כפיים

אולם חתונות ושמחות

ליד ביתנו מצוייה חצר גדולה, שהייתה מוזנחת ביותר. אני נהגתי לטפח אותה טיפין טיפין: הייתי נוטע עץ, מכשיר שטח קטן, שותל פיסת דשא פה ושם ומברא קוצים, אך כל השנים קיננה בי המחשבה, שבבוא יום שמחה, נערוך את החגיגה בחצר שלנו. והנה זכינו ובתנו הבכורה, אלישבע, הודיעה לנו שהיא עומדת להינשא. "נכנסתי להילוך גבוה" של הכשרת השטח: נעזרתי בגננים בעלי מקצוע, בבני המשפחה ובידידים, שכולם נרתמו ל"מיבצע". את דברי המאפה הכינו מירה וחברותיה, ועל הכנת המנות העיקריות ניצח מיכאל, בעל מלון "ציון", שבו התקיימה החתונה של מירה ושלי, שהיה חברי הטוב עוד מימי השרות הצבאי בחטיבת "כרמל". עריכת רשימת המוזמנים הייתה מיבצע כמעט בלתי אפשרי, ועל מנת שלא ל"הסתבך", החלטנו להזמין רק את הקרובים ביותר, וגם כך הגענו למספר של 300 מוזמנים! האירוע עצמו היה נפלא. גם חתונת בתנו הצעירה, מלי, נערכה בחצר ביתנו, אלא שאז היה קייץ. עיצבנו את התפאורה, שהייתה בעיקרה חבילות חציר, שעוטרו בכלי עבודה, בהם הוכשר השטח: מעדרים, קילשוניים וגרזנים שנצבעו בצבעים עזים.

אני מאמין שאת השמחה והאושר לא חייבים לקנות תמורת תשלום סכומי עתק לבעלי אולמות מפוארים.

פירוק והרכבה

יום אחד, כשערכתני ביקור חולים אצל חברי מיכאל, ראיתי בביתנו תמונה העשויה מחלקי שעונים, והיא שהעלתה במוחי את הרעיון לתחביב חדש, שהייתי זקוק לו ביותר. יצירת תמונה מחלקים שונים של שעונים - עיסוק זה התאים לי מכמה סיבות: ראשית, הייתי זקוק לפעולה מרגיעה לאחר שעות מתח רבות, שהיו חלק בלתי נפרד מעבודתי. שנית, בעיסוק זה יכולתי לתת ביטוי לסקרנותי ולעניין שגיליתי בתחום הטכני. הרי רק בשל הלחץ שהפעיל עלי אחי יחיאל, הפכתי לרופא ולא למהנדס. בין התמונות שיצרתי הייתה גם תמונה של תרנגול, שהזכירה לי את ה"שעון המעורר" של ילדותי, או תמונה של מוח האדם שכמוהו כשעון: יש בו פעילות מתמדת, ללא שום הפסקה.

התחביבה חדש גרם לי להנאה רבה, ואפילו התחלתי לקבל הצעות מחיר עבור התמונות הללו, אולם נמנעתי ממכירתן והעדפתי לחלקן כמתנות למשפחה או למוסדות ציבוריים.

כסא בעל יחוס

בשנות ה-60 החלטנו, מירה ואני, לצאת לחופשה במטרה לערוך סיור מוזיאונים. כאשר שמע על כך אורי, ידידנו, התלהב מהאפשרות שנבקר אצל דודתי, גברת רחל גרץ, אשר גרה בטירה בפיסולה, שליד פירנצה.

הגענו לפירנצה ומכיוון שלא היו לנו אמצעים להתגורר במלונות מפוארים, השתכנו במלון קטן ליד תחנת הרכבת. לפי המלצתו החמה של ידידנו, התקשרנו לדודה רחל, שכבר ידעה על בואנו, וכששמעה היכן אנו נמצאים "פקדה" עלינו לארוז מיד את המזוודות: "תוך שעה אני באה לאסוף אתכם", אמרה.

תחריט: חיים זלצר

עד מהרה ניצבה לפני המלון הצנוע שלנו מכונית שחורה ומפוארת, שהובילה אותנו לטירתה של דודה רחל. הטירה הייתה מוקפת חומות בגובה של כחמישה מטר ובכניסה ניצבו שני מגדלים. השומר פתח לנו את שערי העץ המגולפים, שהיו מדהימים ביופיים. הובלנו לחדר האורחים, בו התאכסנו בעבר נסיכים ומלכים, כאשר שימשה הטירה את בעליה הקודמים.

לאחר שהראתה לנו את החדר המפואר שיועד לנו, ערכה לנו רחל סיור של מספר שעות בטירתה המקסימה, ולאחר מכן, הציגה בפנינו את גדעון, בנה, שהיה פסל, ופסליו נמכרו בכל העולם. את ארוחת הערב סעדנו במרתף, סביב לשולחן איכרים עשוי מעץ מלא. שם היכרנו גם את בועז ודורית, זוג ישראלים שקיבלו מילגה ללימודי אמנות בפירנצה. בועז היה צייר ודורית התמחתה בעיצוב תכשיטים. דודה רחל נהגה לאמץ מדי שנה זוגות מישראל, שלמדו בפירנצה. היא דאגה להם למקום מגורים בטירה שלה וכן, לכל אמצעי הקיום שלהם. באותה שנה, בועז ודורית היו בני המזל, שזכו באירוח הלבבי (תוך כדי שיחה התברר לי, שבועז שרת יחד עם בתי אלישבע בחיל האוויר).

למחרת יצאנו לסיור במוזיאונים של פירנצה בליוויית רחל גרץ. שוטטנו מלאי התפעלות בין יצירות המופת: "התבוננו היטב בתמונות הללו, כי אצלי בבית תגלו תמונות יפות לא פחות", אמרה רחל.

היא סיפרה לנו, שבעת רכישת הטירה הסתבר, שאחד הקירות נראה כאילו ניבנה מחדש, וכאשר פרצו אותו נדהמו לראות ששימש קיר "מיסתור" לחדר, בו הוסתר בזמן מלחמת העולם השנייה, אוצר יקר ערך של ריהוט ויצירות אמנות. כל תכולת החדר עברה לרשות המשפחה.

בין החפצים נמצאו גם שני כסאות מהודרים, שהיו עשויים מעור בעל הדפסה צבעונית מיוחדת, והוצבו בחדר האורחים. העור שריפד

אותם היה יבש וישן והיה חשש שיתפורר. לכן נמתחו על הכיסאות סרטים אדומים ועליהם כתוב שאסור לשבת על עליהם. ידעתי ששווקי פירנצה התברכו בעורות רבים והצעתי לרחל גרץ: "בואי נרד לשוק, נחפש עור מתאים ואני אנסה לתקן את כל החורים והסדקים בכיסאות העתיקים שלך, יפי המראה". כאשר הצעתי לרחל הצעה זו, לא הערכתני איזו עבודה גדולה אני נוטל על עצמי, אך הצורך הבלתי נשלט ל"רפא" את הכיסאות גבר על כל שיקול אחר. לאחר שקנינו את שאריות העור המתאימות וגם דבק מיוחד, שבנו לטירה, לא לפני שרחל לקחה אותנו לאכול ארוחה איטלקית "אמיתית" במסעדה יפהפייה, מתחת לאחד מגשרי העיר.

לפנות ערב חזרנו לטירה ואני "הסתערת" מיד על מלאכת התיקון. כאשר הפציע השחר סיימתי את שיפוץ הכיסא הראשון, וירדתי לחדר השינה המפואר שלנו, למנוחה קצרה. כאשר שבתי לחדר העבודה, לבחון שנית את תוצאות התיקון, פגשתי שם את רחל גרץ, שעמדה מלאת השתאות מול הכיסא המחודש. "מתי, אולי תישאר אצלי עוד מספר שבועות?" הציעה לי. "יש בביתי עוד דברים רבים הדורשים תיקון..." לנו היו כמובן, תוכניות אחרות ונאלצנו לדחות הזמנה זו.

כעבור שנים, צדה עיני מודעת פירסומת של זוג ישראלים בשם בועז ודורית, המוכרים תכשיטי יוקרה בכל רחבי העולם. התקשרתי מיד לכתובת שהופיעה בעיתון והתברר לי, שמדובר באותם סטודנטים בהם פגשתי לפני שנים אחדות בטירתה של רחל. הם ידעו לספר לי, שהכיסא ש"טופל" על ידי נראה עדיין כמו חדש...

כורסה משפחתית

בבוקרו של יום חורפי אחד, כשנסעתי הביתה לאחר תורנות לילה, הבחנתי בכורסה שהייתה מונחת סמוך לפח האשפה. לא התעצלתי, חזרתי לאותה סימטה בכרמל הצרפתי והעמסתי על מכונית את הכורסה, שמשום מה לא יכולתי להישאר אדיש כלפיה. שמתי לב, שהכורסה הייתה זרוקה סמוך למלון קטן, שבבעלותה של משפחת בלסקי ממטולה.

באותו שבוע הייתי מרותק לביתי, בשל ניתוח קטן שעברתי, והיה לי פנאי לעבוד על שיפוץ הכורסה. הורדתי מספר שכבות של ריפוד והגעתי לשלד, ולשם כך הצטרכתי לשלוף, בעזרת סכין מטבח, למעלה מ-1000 מסמרים (באותם ימים עדיין לא היה לי ציוד מינימלי לשיפוצים כאלה). את השיוף של העץ עשיתי בעזרת שברי זכוכית, שמצאתי בחצר ביתנו.

בקייץ של אותה שנה נסענו לחופשה בפריז. זכרתי את הכורסה ה"עירומה" וקנינו עבורה בד נאה לריפוד. בינתיים התחלתי לגלות עניין בנושא הרהיטים העתיקים. קראתי מעט חומר מקצועי ולמדתי שמדובר בכורסה עתיקה מאוד. ואמנם, בין השכבות שחשפתי גיליתי שתי חותמות: האחת מפריז והשנייה מבירות. נראה, שבני המושבה מטולה נהגו לנסוע לבירות לצורכי קניות. את הפוליטורה לכורסה עשיתי בעצמי ואילו להתקנת הריפוד נעזרתי בבעל מקצוע בשם נתן, שהיה בעל מרפדיה ברחוב החלוץ, ליד שוק תלפיות, שהיכרתיו דרך אשתו, שעבדה בחדר האוכל בבית הספר לאחיות. נתן הביא לי בגאווה ובשמחה את הכורסה המחודשת והיא זכתה למקום של כבוד בחדר האורחים שלנו. יום אחד הגיעה לביתי בתה של הגברת בלסקי, על מנת שאבדוק את ילדתה: "אוי, הכורסה הזאת מוכרת לי", אמרה. "בבית יש לנו כורסה מאוד דומה", את השנייה, השבורה, זרקנו לאשפה". סיפרתי לה את קורות "שיקומה" של הכורסה השבורה.

אימה, גבי בלסקי, שבאה לראות את הכורסה בגילגולה החדש, הציעה לקנותה ממני, אבל ערכה של אותה כורסה, גם אם מדובר "רק" בחפץ, היה לגבי דידי רב מכל תמורה כספית.

מטאמורפוזת לכיסא

באחד משיטוטי בשוק הפישפשים של לונדון, CAMDEN LOOK, משך את תשומת ליבי כיסא בעל מראה ייחודי, שהיה שבור וזרוק באחת הפינות.

התרשמתי במיוחד מגב הכיסא, שהיה עשוי עץ מהגוני ומהודר בגילוף מלאכת מחשבת. תיכננתי בדימויני להפוך את גב הכיסא לפריט דקורטיבי ובעיני רוחי כבר אפילו את המקום בו יוצב הכיסא בביתנו. הייתה לי בעייה טכנית של נשיאת חפץ כבד כזה, אבל ידעתי שאמצא פיתרון. קניתי את הכיסא השבור והשארתי אצל המוכר "שלי". ניסרתי את גבו ו... מכרתי את המשור (ללא רווח). עוד באותו יום טסתי מלונדון לתל אביב.

כאשר נחתנו בארץ היה עלי לעבור ביקורת קפדנית במכס, כל המוכסים הביטו בחשדנות בשקית הגדולה שנשאתי עימי: "מה יש לך בשקית?" שאלו. "גב של כיסא שבור", אמרתי להם.

"מה תעשה בזה?" היקשו.

"בואו לביתי ותראו", הצעתי.

יש להניח שהמוכסים מעולם לא נתקלו ב"הברחה" מאין זו...

ריפוי בעיסוק

האהבה של מירה ושלי לשיטוט בשווקי פישפשים הולידה את העניין ברהיטים עתיקים וישנים. למדנו את הנושא ביסודיות והייתה לנו בבית ספרייה המתארת ומסבירה את כל הקשור

ברהיטים עתיקים. ניסינו גם ללמוד את השוק והשיווק והחלטנו, לשלב הנאה בביזנס ולייצור עיסוק למירה. מצאנו שותף שיממן רכישת רהיטים, בעוד אנו נתרום את הידע. וכך, נדדנו ברחבי אנגליה ורכשנו רהיטים וכלים עתיקים, יפהפיים, חלקם שלמים וחלקם שבורים, שנוקקו לשיפוץ יסודי. מילאנו קונטיינר גדול בפריטים הללו, כ-90 במספר, ושכרנו אולם תצוגה גדול, שמוצגו נמכרו תוך זמן קצר. ה"נגריה" לשיפוץ הרהיטים הללו הייתה במקלט שבביתנו ואני נהייתי מהאפשרות לעסוק בהובי, שסייע לי בהפגת המתח הרב שהיה כרוך במקצוע הרפואה. לאחר חודשים אחדים החלטנו לוותר על עיסוק יקר זה, אולם עד היום מצויים בבתיים רבים בחיפה, רהיטים וכלים ששופצו בביתנו.

שובתים ובונים

בימי שביתת הרופאים הגדולה, שזעזעה את כל המדינה וגרמה סבל לנזקקים, קיבלתי היתר להמשיך בעבודתי ולא לשבות משום שהייתי רופא במחלקת פגים. אולם, היה עלי לעבוד במתכונת שבת ובשארית הזמן לשמש ככוונן בביתי. על מנת להפיג את המתח והשיעמום החלטתי, לנסות לרצף בשיש את הכניסה לביתנו. כל בוקר הייתי נוסע ל"אבן וסיד" שבמפרץ חיפה, על מנת שיחתכו עבורי מרצפות משיש, לפי המידות שנתתי. כל יום בניתי קטע שהצטרף לקודמו. עם תום שביתת הרופאים, הסתיימה גם הבנייה של מירפסת השיש, "תוצרת בית", שזכתה למחמאות, עד היום, מכל מבקרינו. זוהי מזכרת יפה מתקופה, שרוב הזיכרונות הקשורים בה היו עצובים וקשים.

גיבוש משפחתי

כרופא צעיר לא עלה בידי לשחק עם בנותי, כפי שהייתי רוצה, ועייפותי הכרונית מנעה ממני את האפשרות לנהל שיחות שקטות עם מירה, שעמסה על כתפיה, במשך שנים רבות, את רוב האחריות היומיומית לגידול הילדות ולאחזקת הבית. לכן, חיפשתי עיסוק משותף לשנינו, שיאפשר לנו בילוי משותף. כך נולד הרעיון להכין שטיחים בצוותא.

באחת החופשות נסענו לתל אביב ומצאנו ברחוב שיינקין חנות, שהיה בה מיגוון עשיר של שטיחים להכנה עצמית, בכל הגדלים ובכל הדוגמאות. כשארזנו את החבילות, שאלה אותנו המוכרת: "תאמרו לי מאיזה מוסד אתם ואתן לכם הנחה" (מן הסתם, קשרה אותנו עם ריפוי בעיסוק במוסדות פסיכיאטרים). הבהרנו לה, שאנו "רק" אנשים פרטיים, והיא הפטירה לעברנו: "אתם באמת נראים נורמליים".

במשך הזמן הכנו, מירה ואני, שטיחים רבים ויפים, ואותם חילקנו לבנותינו, לידידים, ואחד מהם מקשט גם את ביתנו.

במקלו ובסיפורו

שי מרופא לבנוני

במלחמת השיחורור, במסגרת תפקידי כחובש חטיבתי, הוטל עלי להיות המקשר והאחראי לאספקת התרופות לחמישים שבויים מצבא קאוקג'י, ששכבו בבית אבן ליד משטרת עכו, וטופלו על ידי הצלב האדום.

כשנתחתמו הסכמי השביתת הנשק, הוחזרו פצועים אלה ללבנון. ביום החזרתם, הפתיעני רופא לבנוני, ד"ר ד', שניגש אלי והושיט לי מקל מהודר, שעל הידית שלו, שהייתה עשויה משנהב, היה מגולף ראש של נסיכה מצרית, ואמר: "אני רוצה להגיש לך שי אישי לאות הוקרה על עבודתך. מקל זה היה שייך לאבי והוא יקר לי מאוד. יהא אלוהים בעזרך".

התרגשתי מאוד מהמחווה הבלתי צפויה, מה גם, שבאותה עת נזקקתי למקל, כיוון שנפצעתי ברגלי, ובשעת הליכה נעזרתי בידית של מטאטא.

מקל זה היה לי למשענת תרתי משמע: בנוסף לעובדה שסייע לי בהליכה, קיבלתי אותו כשי אישי מאדם שאמור היה להיות אויב, ולכן, הפך בעיניי לסמל מוחשי לרוחן של ההבנה, האחוה והאפשרות לקירבה גם בשעות שבהן כל אלה נראות כדבר בלתי אפשרי.

בשל כך, ואולי מסיבות נוספות, זכה מקל זה להיות המקל הראשון באוסף המקלות שלי.

חתן שחור לנסיכה לבנה

המקל, שקיבלתי מהרופא הלבנוני, עמד מיותרם ונדד, כמוני, מבית אחד למישנהו. בימים שלאחר המלחמה לא היה לי עדיין מקום מגורים קבוע והמקל שוכן תחילה אצל מנחם יחידי ואחר כך אצל אחותי הדסה.

כאשר זכיתי להקים בית בישראל, שוכן המקל במקום של כבוד, בכניסה לביתי. יום אחד ראתה את המקל חווה, אחות שעבדה איתי בבית החולים, והחליטה שהגיעה העת לגאול אותו מבידודו. בעלה, שעבד בצ'י הסוחר, הביא לי מקל אפריקאי מגולף, כשי על הטיפול בבתם, וכך היו לי בבית נסיך ונסיכה!.

היום, כשאני מתבונן במקל זה, אני חש צער על גורלה של חווה, שנפטרה ביסורים קשים, שכן, איני יכול לנתק את המקל מהאדם שנתן לי אותו. אולי זהו אחד הדברים המיוחדים באוסף מעין זה.

מקל במבוק מאפריקה

"האגף האפריקאי" שבאוסף שלי התעשר בעזרת עודד, בן אחותי, שבעת שהותו בשליחות משרד החוץ באחת מארצות אפריקה, זכר את דודו ואת אוסף המקלות שלו, והביא משם מקל במבוק מיוחד במינו, מעוטר בסיפורים המתארים את תולדותיו של שבט אפריקאי. לאחר שסיים את לימודי המזרחנות, החל עודד את דרכו כמתלמד במשרד החוץ והגיע למעמד של שגריר מדיני בארה"ב. בוועידת קזבלנקה, שנערכה לאחר חתימת הסכם השלום עם ירדן, שימש עודד כנציג כלכלי של מדינת ישראל.

תזכורת מכאיבה

מקל, שהחזירני לתקופה קשה בחיי, ניתן לי כשי מדב, ששימש כפרופסור בטכניון. היה זה מקלו האישי, בתקופה בה שירת כנוטר במשטרת המנדט. האותיות שהיו חרוטות על המקל: P.P., פירושן: "פלסטיון פוליס". היה זה מקל קצר שהוחזק מתחת לזרוע, כסמל מעמד וליוקרה. אני זכרתי שימוש אחר שנעשה במקל מעין זה, כאשר הוכיתי באכזריות על ידי החיילים הבריטים במחסום שהציבו במפרץ חיפה, כנגד אוניות מעפילים. הם לא היססו להיעזר במקלותיהם למטרה זו. חשתי גאוה ושמחה, בידועי, שעתה מקל זה הוא רק "פריט נוסף" באוסף המקלות שלי.

מזכרת משיחרור ירושלים

רחל אחותי, שעברה את גיהנום מחנות הריכוז, הגיעה אחרי תלאות קשות לארץ עם גור, בנה הקטן, שנולד ביום בו עזבתי את עיר הולדתי ב-1941. לפני יציאתי, עוד הספקתי לראות את פניו הזעירים מציצים מבין החיתולים... קשרים הדוקים נרקמו בין אחייני הצעיר לביני. ברבות השנים, הפך למפקד ביחידת צנחנים והשתייך לכוח ששיחרר את ירושלים במלחמת ששת הימים.

גור זכר את אוסף המקלות שלי, והביא לי, מירושלים המשוחררת, מקל שהיה שייך לרב-סמל בצבא הירדני, ועליו כתובת יחידתו. שמחתי על מקל זה, שהיווה תוספת ייחודית לאוסף שלי, אולם יותר מכך, הייתי גאה ומאושר על כך, שאחייני הצעיר, שהגיע לארץ כילד פליט, ניצול שואה, זכה להיות בין משחררי ירושלים, ובשעות קשות של מחתח וחרדה, זכר את דודו, והשכיל לבחור עבורו מתנה רבת ערך ומשמעותית.

שי מאביו של נכה

ברחוב בו התגוררתי, גרה משפחה שבנה למד עם בתי בבית הספר הריאלי. הנער התגייס לצה"ל ערב מלחמת ששת הימים ונשלח, כטירון, לקרב ברמת הגולן. ביומה הראשון של המלחמה עלה על מוקש ורגלו נקטעה.

כאשר פונה לבית החולים רמב"ם הייתי בחדר המיון, במסגרת תפקידי כאחראי על צוותי החירום. ראיתי אותו, נער בן 18, יפה וחביב, שהצליח לחייך באומץ, למרות פציעתו הקשה. ניגשתי אליו ושאלתי: "צביקה, מה הן התוכניות שלך לאחר השיקום?"

"הייתי רוצה ללמוד אלקטרוניקה בטכניון", ענה לי. התקשרתי מיד לדיקן הפקולטה לאלקטרוניקה בטכניון, וביקשתי אותו לבוא לבית החולים ולשוחח עם הנער-החייל הפצוע, והוא נענה לבקשתי והבטיח לצביקה, שלמרות שההרשמה כבר נסתיימה, הוא ידאג לכך, שברגע שיחלים, יתחיל ללמוד.

באחד הימים בא אלי לביקור אביו של צביקה, בידו מקל של מטפסי הרים, ואמר לי: "מתי, המקל הזה לא מתאים לנכה, אולי יתאים לאוסף שלך".

מקל בן 150 שנה

"גן מרתה", שהיה רק גן ילדים, כונה בשנות ה-50 - האוקספורד של הכרמל". הגן שכן סמוך לביתנו והתברך בגננת מזן נדיר, שכן, פרט לתורת הגן, שלטה הגננת, שהייתה פליטה מגרמניה, בעלת השכלה גבוהה בתחומי לימוד מגוונים וההתמחות הייתה, ההיסטוריה של מלכויות אירופה.

באחד הימים הגעתי הביתה, לאחר תורנות מאומצת של 30 שעות רצופות בבית החולים, ובטרם הספקתי לנוח, הגיעה מרתה בריצה

אל ביתי, כשהיא נושאת בזרועותיה ילד קטן, חיוור כסיד וחסר הכרה, לאחר שנפל מנדנדה. ערכתני לו בדיקה מהירה, חשדתי שמדובר בשטף דם פנימי בבטנו, והעברתי אותו בדחיפות לבית החולים רוטשילד. הודות לטיפול שקיבל הילד ניצלו חייו.

יחסי הידידות עם מרתה ומשפחתה נמשכו לאורך שנים. בנם השתמש בספר הפיזיולוגיה ששימש אותי בלימודי הרפואה, וכיום הוא רופא נשים ידוע בבוסטון. ברצותה להעשיר את אוסף המקלות שלי, הביאה לי מרתה מקל בעל "עבר היסטוריי", מקל שנרכש בערך בשנת 1850 בווינה, והייתה לו ידית עשויה מכסף. המקל היה שייך לסבה, מרדכי וייגל, שגר במוראביה שבאוסטרו-הונגריה. לאיש היה מעמד מכובד בבורסה של וינה, והמקל היה פריט אופייני בהופעתו. לאחר מות הסב, קיבל אביה של מרתה את המקל והביא אותו לארץ. זכיתי ומקל זה, שנמסר במשפחה מדור לדור במשך שנות חיים רבות, ועבר אלפי קילומטרים בנדודיו, הגיע לבסוף אל המנוחה ואל הנחלה - באוסף שלי.

אני רואה זכות גדולה לעצמי בכך, שאנשים מפקידים באוסף שלי מקלות, שהם בעלי ערך רגשי רב עבורם. כשמדובר באוסף המקלות לא מדובר בחפצים דוממים, אלא קודם כל, ברגשות אנושיים.

הדובדבן שבין המקלות

אביו של די"ר גבי קנולר היה רופא ילדים ותיק ומוכר בכרמל. טיפלתי בשלושת נכדיו: יוסי, דני ואורי. כאות הוקרה, הוסיף לאוסף שלי מקל, שלווה בסיפור משפחתי מרגש.

גבי, שהיה מורה להיסטוריה, סיפר לי שאביו, שנולד בעיירה פשמישל שבגליציה המזרחית, היה רופא ילדים מחוזי. הוא היה נוהג לקחת את בנו לביקורי הבית המרובים שערך בכל רחבי

המחוז, במכוניתו מדגם פורד 1929, שהייתה מיצרך נדיר באותם ימים. יום אחד, בעת שביקר האב בביתו של איכר פולני, הזמינו האיכור לגן הדובדבנים שלו.

"הייתי סבור", מספר גבריאל קנולר, "שהאיכר עומד לכבד אותנו בפירות העץ המתוקים, אולם להפתעתי, הוציא אולר גדול וחד מכיסו, חתך ענף ארוך ועבה מגזע העץ, ובעודו לח כופף את חלקו העליון והידק את החלק המכופף בחבל, על מנת לייצב את הצורה המעוגלת. לאחר מכן, ניגש האיכר אל המחסן שהיה מאחורי הבית, והכניס את המקל לחוד של ברזל, שהוכן למטרה זו. כך הותקן, לנגד עיני אבי, מקל, שנמסר לו כשי בליוויית המילים הבאות: "דוקטור, כשם שעץ הדובדבן, הצומח ליד ביתי, תמך בי וסיפק את צרכי, כך אני מאחל לך, שמקל זה יתמוך בך כשתזדקק לכך".

"חזרנו הביתה", ממשיך גבריאל בסיפורו, "ובמשך שנים עמד לו המקל, שבינתיים עוצבה לו ידית מהודרת יותר, בחדר העבודה של אבי, שלא נזקק לו ושומר עליו כעל מזכרת יקרה בלבד".

עברו שנים, עלינו ארצה, ועדיין לא נזקק אבי למקל הדובדבן.

בימי מלחמת השיחרור גדל בביתנו גדל כלב זאב גזעי, שכינינו אותו בשם "עוז". הוא היה שומר נאמן של ביתנו והבריה בנביחותיו כל זר בלתי רצוי, אך קידם בשמחה ובנאמנות את יושבי הבית. יום אחד הגעתי הביתה לחופשה קצרה וראיתי את אמי מבוהלת, עומדת בפתח.

כשראתה אותי צעקה אלי: "אבא ועוז! נמצאים בגן, כלב גדול וזר התנפל עליהם!" רצתי למטה וראיתי את "עוז" שוכב על הארץ כשאבא גוחן לעברו ומנסה בעזרת חגורתו, לעצור את קילוחי הדם שניגרו מרגלו של הכלב. בדרך לבית הווטרינר, שתפר את רגלו השסועה, סיפר לי אבי: "לולא החזקתי בידי את מקל הדובדבן

שלי, הכל עלול היה להסתיים ברע. בעזרת המקל הצלחתי להניס את הכלב הפראי והתוקפני שהתנפל עלי ועל עוזי".
"וכך, כעבור שנים רבות, התגשמו איחוליו של אותו איכר".
"מאותו יום ואילך לא נפרד אבי ממקלו בעת יוצאו מחוץ לבית, עם 'עוזי' או בלעדיו".

לאחר מות אביו, העבירה אימו של ידידי גבריאל קנוולר, את מקל הדובדבן לאוסף המקלות שלי. כאשר הוא ואשתו שוש מבקרים בביתנו, הם נעצרים תמיד ליד האוסף ומחפשים את המקל של אבא קנוולר.
מתברר שמאחורי כל מקל יש סיפור ויש גם נשמה.

מתנה מידיד

בבואי לעבוד ברמב"ם, בראשית שנות ה-50, היכרתי את מטא, ערבי שהיה מנהל הפרסונל בבית החולים. עד מהרה הבנתי, שללא שליטה בערבית מדוברת לא אוכל ליצור קשרים הנדרשים עם החולים הערביים שהגיעו למחלקת הילדים שלנו, ופניתי לאדון מטא בבקשה, שילמד אותי ערבית.
במהלך השיעורים התיידדנו ולאות הוקרה למוטיבציה הגבוהה שלי בלימודי השפה הערבית, העניק לי מטא שי: מקל שהיה שייך לאביו.

מטא, שימש לאחר פרישתו מבית החולים, כספרן ב"בית הגפן", וטיפח פעילות משותפת להעמקת ההבנה וההתקרבות בין יהודים לערבים.

היום, כאשר השלום נראה יותר ממשי מאי-פעם, אני מאמין שיהיו יותר דורשים ללימוד השפה הערבית, על מנת להגיע לשפה משותפת, במלוא מובן מילה זו, עם אנשים שאתה חי בקירבתם.

מקלו של הצליין

מיד לאחר מלחמת ששת הימים, נהר כל עם ישראל לירושלים העתיקה וביניהם הייתי גם אנוכי. הייתה לי חווייה מיוחדת, לבקר בשער יפו, שסוף סוף אפשר היה לראותו מקרוב, בעוד שבהיותי סטודנט לרפואה, יכולתי לראות מגג המעונות, רק את השער. בעת שיטוטי בשווקים הססגוניים של ירושלים צדה עיני מקל, שהיה שבור בקצהו ועשוי מעץ פשוט, אך בלטה עליו כתובת באנגלית, שכללה את שם בעליו וכנראה גם את המקומות בהם ביקר: בלגיה, צרפת ומיצרי הדרדנלים. רשימה זו נקטעה במקום בו היה המקל שבור. מעל שמו של בעל המקל התנוסס סמל הליגיון הירדני, ובראש המקל היה גילוף של ראש חבוש בתרבוש.

היה זה המקל הראשון שרכשתי תמורת כסף. כמה סימלי הדבר שכפי שמקל זה נקטע באמצעיתו כך גם חיי אדם נקטעים לעיתים בטרם עת.

אוסף מקלות "שימושי"

סבתא פולה ז"ל, אמה של מירה, עלתה לארץ ב-1924 וקליטתה לא הייתה קלה. בעלה עבד כעגלון והם התגוררו בית קטן ודל. לגבי, שברה סבתא פולה את מיתוס החותנת הקלאסית, אולי משום שהתייתמתי בגיל צעיר מאמי והייתי זקוק לדמות אם כנושא לאהבה. סבתא הייתה נוהגת לבקר בביתנו מדי יום. בתקופת הצנע הביאה מעט ביצים, בעיתות מצוקה כלכלית הביאה את סכום הכסף, שיכולה הייתה להרשות לעצמה, ובשעות של מחלה, או להבדיל, לידה, התייצבה כדי להושיט כל עזרה אפשרית בבית. בוקר אחד, הגיעה אלינו ובידיה סל גדול. "יש לי כאן עבורכם מתנה, שהיא יקרה לי ביותר", אמרה, ובוהירות רבה הוציאה מהסל מערכת כלים יפהפיה. "אלה הכלים שקיבלתי לחתונה שלי. אני כבר בת 80 ואינני

מזמינה אנשים לביתי, לכן איני זקוקה להם כמותכם. הלוואי ותיהנו ממנה", הוסיפה.

"כאשר יבואו אליכם הרבה אורחים, אל תשכחו להזמין את סבתא שלכם".

יום אחד קיבלנו טלפון בהול, שסבתא פולה מעדה ושברה את צוואר הירך. לאחר שיקומה הבאתי לה מקל, שיקל על תנועותיה.

מרגע זה, הפכו המקלות של למעין "יד שרה" למקלות. אחדים מידידי ומקרובי המשפחה שלנו נעזרים בהם, כאשר נזקקו לכך.

מיסתור לחרב

מול ביתנו התגוררה גברת רוזן, שנפטרה לא מכבר, בגיל 94. יחסי השכנות והקירבה עימה הביאו לכך, שהייתה מרבה לפקוד את ביתנו והייתה שותפה לשמחות ולימים קשים והכירה רבים מידידי.

בנה, שהיה מפקד בשייטת בחיל הים, זכר אותי לטובה ובאחד ממסעותיו הביא לי מקל הודי, שבתוכו הוסתרה חרב חדה. עתה למדתי, עד כמה מגוונים ובלתי צפויים הם שימושיו של מקל ההליכה.

מציאה מיקרית

ב-1955 רכשנו את הבית במרכז הכרמל, בו אנו גרים גם כיום. הסביבה הייתה שקטה ותרבותית. רוב השכנים שלנו היו אנשים מבוגרים, אנשי תרבות מעולי גרמניה וחלקם אנשים שבאו מארצות אירופה המרכזית.

היינו זוג צעיר, שאך החל להתבסס מבחינה כלכלית, אך למרות הפער בגיל ובי"מעמד", הצלחנו לקשור קשרי ידידות עם רוב השכנים,

וביניהם רופא בשם מכס, שלאחר עלייתו מגרמניה עבד כנהג. ימים אחדים לאחר פטירתו, באחד משיטוטי הרבים בשוק הפישפשים (כל הרוכלים הכירו אותי שם ותארו אותי כ"דוקטור שאוסף מקלות ואפשר להוציא ממנו מחיר טוב..."), מצאתי מקל, שלאחר התבוננות קצרה בו, נוכחתי לדעת, שהיה שייך בעבר לידידי שנפטר, מכס פרוידנטל. מיהרתי לקנות מקל זה, כמוזכרת אישית לזיכרו.

עדות לזוועות להצלה

גאולה הייתה מזכירתו של ד"ר גרזיבין, ששימש כמנהל בית החולים רמב"ם. יום אחד באה לבקר בביתנו ובידה ידית של מטרייה, מגולפת משנהב. גאולה סיפרה לי, שהמטרייה נרכשה על ידי סבתה בווינה, בשנות ה-20, ואותה מטרייה נילוותה אליה כשעזבה את וינה, בשנת 1938, עם עלות הנאצים שלטון, ונדדה עימה לאיטליה. ב-1945 "עלתה" המטרייה לארץ, יחד עם סבתה של גאולה. אני הפכתי את ידית המטרייה למקל. מטרייה זאת, שנדדה ברחבי העולם והייתה "עדה" לזוועות השואה ולהצלתם המופלאה של בעליה. מקל זה, לטעמי, פרט להיסטוריה המקופלת בו, הוא מן המקלות היפים ביותר באוסף שלי.

כך חולפת תהילת עולם

באחד מחיפושי גיליתי ידית מוכספת של מטרייה, עליה חרוטה כתובת: "ניתנה כאות הוקרה על הופעת סולו באופרה המלכותי הגרמנית, בתיאטרון בפראג", בחתימת המנצח, מתאריך 15.6.1908. גם מידיית זו התקנתי מקל. בהיותי בפראג ניסיתי להתחקות אחר

עקבותיו של אותו מנצח, שהיה בוודאי בעל מוניטין בראשית המאה, אך אף אחד לא זכר אותו ואת מעשיו.
"דור הולך ודור בא... והמקל לעולם נשאר".

גרמניה אחרת?

באחד משוקי בון מצאתי מקל, שעליו מתנוסס צלב הקרס וממש באותו שוק מצאתי גם חנוכייה ופריטים אחרים שסימלו את התרבות היהודית שהושמדה ואת נכסיה שהיו לביזה.

באותה עת, ביקרתי אצל מלי, בתי, ששהתה בגרמניה לצורך לימודים, יחד עם בעלה, רוני. באחד הלילות התעוררתי וחשתי שיתוק בפלג הימני של גופי. קלטתי מייד, שעברתי מה שמכונה "ארוע מוחי" (זו חווייה קשה, וקשה לתאר רגשותיו של אדם, ההולך לישון שלם ומתעורר כ"חצי בן אדם"). אושפזתי בבית חולים בעיירה קטנה וזכיתי לטיפול טוב ולכבוד הראוי. הרופאה שלי, די"ר קליין, הינה גרמניה בת הדור הצעיר, שגדל לאחר המלחמה. לפי עצתה של די"ר קליין, נשלחתי לשיקום למינור, שהיו בו בסך הכל כ-20 מיטות שיקומיות, ובדיעבד הסתבר, שהיה זה מקום יוצא מן הכלל.

הטיפול היה יעיל ומהיר וחייב גם מאמצים קשים מצדי. הפכתי לבן בית במינור והיכרתי אישית את כל הצוות הרפואי ואת הנזירות שטיפלו בי.

לפני שעזבתי את בית החולים, הזמינה אותי די"ר קליין לביתה, לארוחת ערב, ונתנה לי במתנה מקל שחור בעל ידית מכסף, עליה תבליט של אישה עירומה (לעיתים, אני תוהה אם אינה גורמת אי-נחת ומבוכה למקלות ה"מכובדים" שבאוסף שלי...!).

בהיותי בשיקום במינור בגרמניה, היה לי זמן רב למחשבות ולחשבון נפש: "הנה קם אדם בבוקר ולפתע אינו אלא חצי בן-אדם. איך מתמודדים עם מצב כזה?"

הרגשתי שאני נאחז בארבע המילים, המייצגות נכונות והתייחסות נפשית-רגשית שאותן היכרתי מסיפרו של ד"ר נורמן קזין, : "הראש המרפא". הוא מבסס את יכולת השיקום של כל חולה על אמונה, תקווה, בטחון ואהבה.

חשבתי על שי ראוי לצוות הגרמני שטיפל בי במסירות כה רבה, וביקשתי את מיכל, מלישכת מנכ"ל קופת חולים "מכבי", לשלוח אלי מדליות שהוצאו לציון 50 שנה לקיום המוסד. קניתי קפה ועוגות והזמנתי את כל הצוות למסיבת פרידה. בין השאר סיפרתי להם, שקופת חולים "מכבי", הנותנת כיום שרות רפואי מעולה למיליון מבוטחים, התבססה בראשית דרכה על צוות רופאים נפלא, מקרב היהודים שגורשו מגרמניה עם עלות היטלר לשלטון. הרגשתי, שהצלחתי להעביר להם מסר בעל חשיבות רבה עבורי, וראיתי שחברי הצוות התרגשו ודמעות עלו בעיניהם.

מקל עם תעודת אחריות

חלק מהמקלות שבאוסף שלי, יקרים לי בזכות אהבתי לאלה שנתנו לי אותם, למשל: ד"ר יהושע ואשתו דורותי.

ד"ר יהושע הגיע לארץ מאירלנד ושימש רופא מרדים ברמב"ם. לזכותו אפשר לזקוף את הכנסת שיטת ההרדמה המודרנית לבית חולים זה.

ראשית היכרותי עם זוג חביב זה הייתה בשנות ה-60, כאשר גרתי עדיין ב"הדר", בבית שבנה הבישוף חכים על אדמות הכנסייה. בסמוך לאותו בית ניבנה מלון של הסוכנות, שבו התגוררו עולים חדשים, ושם גרו גם ד"ר יהושע ודורותי.

המקל שקיבלתי מד"ר יהושע "עלה" מאירלנד והצטיין בכך, שהייתה לו תעודת אחריות ל-100 שנים. אביו של ד"ר יהושע היה אדם מיוחד במינו, ודומה, שאף הוא זכה ל"תעודת אחריות" מהבורא, שאותו עבד במסירות...

הוא היה יהודי מסורתי שהיגר עם משפחתו מליטא לאירלנד, שופע הומור וחוכמת חיים ומלא ב"סיפורים מן החיים". במקצועו היה רופא שיניים אך "קבלת הקהל" ותנאי העבודה שלו היו יוצאי דופן. הוא היה טובב בשווקי אירלנד, כשכסא על גבו וצבת בכיסו, ועוקר שיניים לכל דורש. מכיוון שהיה יהודי דתי, ביקש שלא יוכנס לחדרו בשר, משום שחשש, שהבשר לא יהיה כשר. לעומת זאת סיפרו עליו, שלעיתים היה אוכל 20 ביצים ביממה. כנראה באותם ימים לא היו מודעים לבעיית הכולסטרול, ואמנם, הרופא הזה חי עד גיל 95 למרות סעודות הביצים.

ירושלים שבקווקז

באחד משוקי לונדון משך את תשומת ליבי מקל, שהצטיין בעבודת הצורפות המיוחדת שעליו, עבודת פיליגרון, שהיא מלאכת צריבת הכסף בצבע שחור.

כאשר אחזתי את המקל בידי, הבחנתי שנחרטה בקצהו המילה JERUSALEM. הרגשתי קירבה לכתובת זו משני טעמים: ראשית, היא הזכירה לי את עיר הבירה של מדינתי ושנית, ידעתי, שנכתבה בסגנון העיטור, שהיה נהוג ברוסיה, ארץ הולדתי. בפעם אחרת, מצאתי מקל בעל עיטור דומה להפליא, אלא שבמקום המילה "ירושלים" נכתבה שם, בכתב זהה, המילה "קווקז".

עדות ומזכרת

די"ר גבריאל לני, פסיכיאטר שעבד בנהריה, העביר אלי את מקל המשפחה, בליוויית סיפורה של תקופה:
"לאבי הייתה אחוזה בסלובקיה. כאשר סבי, שפיתח את האחוזה,

חלה, הוא קרא לאבי, שעבד כמהנדס, לשוב לאחוזה ולהמשיך בדרכו, משום שאבי היה בן יחיד למשפחתו. אני זוכר את אבי מהלך בשדות האחוזה הנרחבים ומקל בידו, כסמל לסמכות ולמעמד.

בביתנו היה למקל מקום של קבע, והיעדרו העיד תמיד על כך, שגם אבי לא נמצא בבית. עם הכיבוש הגרמני נלקח אבי, ביחד עם כל שאר נכבדי האיזור, למחנה ריכוז. למשך מספר חודשים הופקדתי אני, על ניהול האחוזה, ולמרות שהייתי רק בן 18, נהגתי גם אני לקחת את המקל עימי בעת שסיירתי בשדות. לאחר תקופה קצרה נלקחנו גם אמי ואנוכי למחנות. אמי הובלה למחנה השמדה ואני, למחנה של עבודות כפייה, ורק בנס נשארתי בחיים.

כששבתי לביתנו לא מצאתי בו כמעט דבר. המקל היה אחד הפריטים הבודדים ששרדו הודות לעובד נאמן, שהצליח להעלימו מעיני הבוזזים החמדניים. לגבי, הוא משמש עדות חיה וסמל לתקופה וזמנים יפים יותר, וכן, כאות זיכרון לאבי ולסבי.

כבוד גדול נפל בחלקי עם קבלת מקל זה.

מקל חוזר ליורשיו

באחת החופשות שלי בשווייץ, ראיתי בחנות לעתיקות מקל, שעליו כתובת בעברית, ותאריך הממקם אותו בסוף המאה הקודמת. המקל הזכיר לי את מקלו של הרב מרשקוב, שהיה נוהג להתארח בביתנו בערבי חג ומועד.

בהיותי בצבא, היה בחטיבה שלנו צעיר דתי בשם אליעזר הגר, ולימים, כאשר נפטר האדמו"ר מוויזניץ, בחרה בו הקהילה להיות לה לאדמו"ר. הוא ידיד קרוב שלי, והרביתי לשאול בעצתו, בעיקר במצבים קשים.

לפני הניתוח האחרון שלי, הלכתי אליו לקבל את ברכתו וכשי,
הענקתי לו את המקל, שהזכיר לי את הרב של ילדותי.
הרגשתי שמקל זה הגיע אל כתובתו הנכונה.

"סימני" מקלות

היום כבר מותר לגלות, שכחובש קרבי נאלצתי לא אחת לחבוש
חבלות שנגרמו ממקל שניחת על חיילים ישראלים. החלק העצוב
בסיפור זה הוא, שמכות אלה לא היו כולן תוצאה מנחת זרועם
של החיילים הבריטיים, אלא חלק מהמאבק האלים בין "ההגנה"
לבין האצ"ל, בתקופת ה"סזון".

כעולה חדש וכחניך "השומר הצעיר", קשה היה לי לקלוט ולהבין
מדוע "יהודי אחד שובר ליהודי שני את העצמות..."

אדם בצלם אל

שמעון ישראלי, קול חיפה, 7.6.85

השבוע פגשתי את אלוהים פנים אל פנים, לאחר שחיפשתי אותו בכל הארץ משך שנים. ואיפה לא חיפשתי: בבתי כנסת, אצל חסידים וגדולי הרבנים, חיפשתי בין החוזרים בתשובה, ובתוך ספרי הקודש הישנים - השבוע אמרה לי אחות אחת "אלוהים נמצא ברמב"ם באחד הביתנים. תראה אותו ברמות של פרופסור, מוקף מלאכים בחלוקים לבנים, והוא מפיח רוח חיים באפם של פגים, בני-נפל, היצורים הקטנטנים".

הלכתי, אם כן, לרמב"ם, לחפש את אלוהים במחלקת הפגיה, וראיתי איש. לכאורה - ככל האדם, אך בעיניו שלהבת-יה, די אם תראה את הדרת הקודש שבה האיש הוה עובד - כדי שתדע בדיוק בפני מי אתה עומד. חנוך ורכון מעל אינקובטור הוא פונה אל יצור בן 600 גרם, מחייך אליו חרישית, ושואל "נו, מה נשמע, בן אדם?" והיצור שולח בו מבטים ארוכים ובוהים - וכאילו עונה "חיים, הודות לך, אלוהים". ואני מביט סביבי נדהם, ומתקשה להבין מה פה קורה, והאחות מיכל לוחשת לי: "בעצם, אתה רואה כאן את עבודת הכורא. הבט בו בפרופסור" - היא ממשיכה, ורמעה נוצצת לה בעין - "אני רואה אותו כבר עשרים שנה, איך הוא בורא יש מאין". איך הוא אוהב אותם, צוחק איתם, שר להם שירים, נאבק על נשמותיהם הפעוטות במאמצים כבירים - לא מוותר לשום פג בשום מקרה, יהיה אשר יהיה. בייאושו הוא צועק עליהם: לא תמות - כי תחיה! והם, הפגים, כאילו עוזרים לו ואינם נכנעים - והם לא מתים. להיפך - הבט וראה עד כמה הם חיים.

הבט כיצד הוא מציל אותם באינפוזיות, במזרק, נלחם עליהם ביד רמה.
ואם הם מפסיקים לנשום, הוא מנשים אותם במכונת ההנשמה.
במכשירי הניתור הוא בודק להם את הדופק ולחץ הדם
ומקפיד לפנות אל אחרון הפגים בתואר "בן אדם".
הוא מקריץ עליהם אור מיוחד במנורה מהבהבת,
כדי להציל את הגחלים האלה ממחלת הצהבת.
הוא שוקל אותם במאזניים אלקטרוניות, ואולי לא תאמין -
אבל אם הפג מוסיף 10 גרם, הוא צוהל "הבן אדם משמין!"
פעם היה לנו פג שנולד עם מום בלב, בין שאר הדברים,
אך הרופא המנתח אמר: "אני לא מנתח עכברים".
ענה הפרופסור לאותו המנתח הנאה:
"הסופר גורקי אמר: למילה 'אדם' - יש צליל גאה."
הסמיק הדוקטור, ומייד ביצע ב"עכבר" ניתוח לב פתוח.
ופעם נולד פג-נפל חסר-חיים, עלוב וקטן כל כך -
שהרופאים המיואשים זרקו אותו בלית ברירה, לפת.
עבר במקרה הפרופסור ליד הפת, ונדמה לו ש"שמע".
הוציא את היצור, עיסה אותו, חימם אותו, חיבר למכשיר הנשמה.
התחנן אליו, צעק עליו: "הילחם, בן אדם, אתה חי! אתה קיים!"
והבן אדם חי, היום הוא רב-חובל בחיל הים.
ואנחנו, אנשי הצוות מביטים בו משתוממים ותוהים -
וחושבים בליבנו: האיש הזה הוא אלוהים.

"והאיש הזה" - מתי זלצר - מתנער מכל במשיכת כתפיים:
"תכתוב על הצוות. על האחות מיכל שמחייכת אל הפגים עם דמעה
בעיניים,

על דוקטור סוחוב, יד ימיני, שנושא את הפגיה הזאת על כפיים,
וכל הצוות הנפלא הזה, שהם פשוט מלאכי השרת שירדו מהשמיים".
ואני רואה כיצד הם מביטים בו במבט אוהב ומתגאה -
ונזכר בגורקי שאמר: "המילה 'אדם' - יש לה צליל גאה".